

„A mi híveinket 80 esztendő óta rontja
a pártpolitika, az egyházközségi életre való nevelés
igen lassan halad”
— A kiskunfélegyházi egységes római katolikus
egyházközség történetéből, 1933–1948

Kőfalviné Ónodi Márta

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára — PhD, főlevéltáros

A mai római katolikus terminológiában a plébánia és az egyházközség szinte rokon értelmű kifejezések. Korábban azonban jobban elvált egymástól a két fogalom, működhetett a plébániától különböző jogi személyiségű, például a több plébániát magában foglaló településeken egy közös, városi szintű egyházközség is.¹ Így volt ez az akkor még a Váci Egyházmegyéhez tartozó, két nagy római katolikus templommal és plébániával, valamint több kisebb, bel- és külterületi lelkeszséggel rendelkező Kiskunfélegyházán is, ahol 15 esztendeig, 1933 és 1948 között egységes egyházközség tevékenykedett.² Manapság ez a tény Kiskunfélegyházán meglepően kevésbé ismert, holott a közös egyházközség akár nagyobb nevezetességre is szert tehetett volna, hiszen másfél évtizedes létét számos bonyodalom, olykor szinte botrányig fajuló nézeteltérés, érdekütközés kísérte. Bár az is lehet, hogy éppen ezek a nehézségek tabusították az utókor számára a közös testület munkálkodását, a feledés jótékony homályába burkolva azt. Nem segítette az egységes egyházközség emlékének fennmaradását az sem, hogy a rá vonatkozó, illetve működése során keletkezett iratok szétszóródtak, összekeveredtek, illetve részben megsemmisültek.³ A templomok historia domusaiban csak minimális információ olvasható erről a kérdésről, az is csupán az egységes egyházközség 1933-as megalakulására vonatkozik, a jelenlegi plébánosoknak nincs tudomásuk erről az ügyről, és erre vonatkozó iratokat sem

¹ Erről részletesen lásd: ERDŐ 1997.

² A vizsgált időszakban (1933–1948) Kiskunfélegyháza bel- és külterületén több templom, plébánia, lelkeszség működött. A belterületen: Sarlós Boldogasszony-templom (Ótemplom), felszentelés: 1761; Szent István-templom (Újtemplom), felszentelés: 1880; Kalmár-kápolna, felszentelés: 1876. A külterületen: Fülöpjakabpusztán Nagyboldogasszony-templom, felszentelés: 1897 (Fülöpjakabpuszta különböző névváltozatokban 1883 és 1952 között volt Kiskunfélegyháza külterületi lakott része); Csólyospusztán Jézus Szíve-templom, felszentelés: 1939 (Csólyospusztá 1945-ig tartozott Kiskunfélegyháza közigazgatása alá, 1945-ben egyesült a szomszédos Pálospusztával, létrehozva a Csólyospálos nevű új települést); Ferencszálláspusztán Kisboldogasszony-templom, felszentelés: 1875 (a kegyhelyen 1940-ben pálos szerzetesek telepedtek meg, a határrész neve ettől kezdve Pálosszentkút lett, ez a külterületi lakott rész 1952-ben Petőfiszállás néven önálló településsé vált).

³ A kiskunfélegyházi Ótemplom bizonyos iratai rendezetlenül — az enyészettől megmentendő — a 2010-es években a Kiskun Múzeum őrizetébe kerültek. Az anyag jelenleg (2025) nem kutatható.

találtak a plébániákon.⁴ Elkészült ugyan a város két nagyobb katolikus templomának — a Sár-lós Boldogasszony-templomnak és a Szent István-templomnak, vagy ahogy a félegyházi köz-nyelvben nevezik: az Ótemplomnak és az Újtemplomnak — monografikus jellegű történeti áttekintése, de egyik mű sem tárgyalta a két plébánia közös egyházközségének tevékenységét, sőt a korábbi és későbbi helytörténeti szakirodalomból is kimaradt ez a téma.⁵

A közös egyházközség létezéséről elsősorban a töredékesen fennmaradt kiskunfélegyházi iskolaszéki dokumentumok, valamint a korabeli helyi újságok szolgálnak információval.⁶ Kis-kunfélegyháza csupán az 1993-as egyházmegye-rendezés óta tartozik a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegyéhez, előtte évszázadokig a Váci Egyházmegye volt a főhatósága. Az 1933–1948 között létezett településszintű közös egyházközségre vonatkozó iratok találhatók ugyan a Váci Püspöki és Káptalani Levéltár gyűjteményében, de nincs külön rájuk vonatkozó levéltári törzs-egység, az egységes egyházközség iratai az ótemplomi és az újtemplomi irategyüttesekbe keve-redve fordulnak elő.⁷

Jelen tanulmányban a fent felsorolt primer források segítségével azt vizsgálom, milyen indokok eredményezték a félegyházi egységes egyházközség 1933-as megalakítását, annak működése során milyen problémák adódtak, illetve mi vezetett el annak 1948-as feloszlásáig. Munkámban különös hangsúlyt kap a pártpolitika bevonódása az egyházközségi képviselő-testületi választásokba, amelyre a címben szereplő plébánosi idézet is utal.⁸

A helyi katolikus egyház, katolikus intézmények, egyházközségi kezdeményezések Kiskunfélegyházán 1743-tól 1932-ig

Kiskunfélegyháza a Duna—Tisza közének egyik jelentős, nagy külterülettel, tanyás részekkel rendelkező városa. A már a 14. században is lakott, templomos helyként nyilvántartott község a török hódoltság idején elnéptelenedett, a 18. század derekán telepítették be újra katolikusok-kal, főleg a Jászságból. A színgatólikus település az 1745-ös jász-kun redempcióval kegyúri jo-got nyert ugyan, de ezzel a joggal ténylegesen csak az első, Sár-lós Boldogasszony tiszteletére emelt kőtemplomának 1761-es felszentelése után tudott élni, ahogy arra a váci püspök akkori egyházlátogatásán (canonica visitatio) készített jegyzőkönyv is kitért.⁹ Mivel az 1800-as évek derekáig a település szinte minden lakója katolikus volt, így a város közigazgatási élete és a helyi egyház „világi” ügyeinek intézése, azaz a templom fenntartása és a papok ellátása (temp-lomjavítás és -karbantartás, egyházi adók kivetése és beszedése, kegyes adományok nyilvántar-tása, stólaris javadalmak meghatározása, plébánosi és kántorföldek kiosztása stb.) teljesen ösz-szefonódott.¹⁰ A 19. század utolsó harmadában számos, a helyi katolikus intézményeket is

⁴ Köszönöm Geszler Péter ótemplomi és Hajagos Gyula újtemplomi plébános közreműködését.

⁵ A két templom történetére vonatkozó két mű: KÁLLAINÉ 2011; KÁLLAINÉ–KŐFALVINÉ 2010.

⁶ Az iskolaszéki iratokat — amelyekben keveredve előfordulnak egyháztanácsai, illetve egyházközségi képvise-lő-testületi jegyzőkönyvek is — lásd: HU-MNL-BKML-XII.21. A korszakban több helyi sajtótermék is meg-jelent, ezek közül az 1945 után kiadottak csak érintőlegesen foglalkoznak az egyházközség működésével.

⁷ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó és VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új.

⁸ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948, benne Vedres Béla 1947. június 21.-én kelt, 381/1947 sz. levele.

⁹ KÁLLAINÉ 2011: 30–31.

¹⁰ TIMON 1889: 61–68; BORBÉLY 2023: 28–29, 89–90.

érintő változás következett be Félegyháza életében. Több évtizedes gyűjtés eredményeként 1880-ra felépült a város másik katolikus temploma, amelyet Szent István tiszteletére szenteltek fel. Az új templom mellé 1885-től szerveztek önálló plébániát.¹¹ A váci püspöki hatóság nemcsak az új plébános javadalmait kötötte ki, de intézkedett a város területének felosztásáról is, vagyis arról, hogy lakóhely szerint ki melyik plébániához tartozzon. A határt a várost átszelő kecskemét–szegedi út jelentette, amelynek keleti oldalán lakók az Ótemplomhoz, a nyugati oldalán lakók az Újtemplomhoz tartoztak.¹² Így a város kegyurasága már két belterületi plébániára is kiterjedt.¹³ A más felekezetű lakosok tartós megjelenése, külön közösséggé formálódása a katolikus város életében szintén erre az időre tehető. Bár az izraeliták már az 1850-es évektől megtelepedtek Félegyházán, sőt szórványos adatok kezdetleges iskolájukról és imaházukról is szólnak, a város gazdasági életébe csak az 1867-es kiegyezést, valamint a Jászkun Kerület 1876-os felszámolását követően tudtak igazán bekapcsolódni.¹⁴ Protestáns felekezetűek — a vasút és az állami hivatalok kiépülésének köszönhetően — szintén már az 1850-es évektől megjelentek a városban, de létszámuk az állami tanítóképző intézet Csongrádról való 1876-os átköltözésével nőtt meg, ekkor ugyanis több protestáns felekezetű tanár is érkezett a városba.¹⁵ Az 1872-től rendezett tanácsi város státuszú Kiskunfélegyháza képviselő-testületébe tehát az idők folyamán bekerültek nem katolikus vallású tagok is. Mivel a város szervezési szabályrendelete értelmében ez a testület gyakorolta a kegyúri jogokat, így előfordult, hogy a helyi katolikus híveket érintő dolgokba beleszólhattak a nem katolikus képviselők.¹⁶ Az első példa arra, hogy ez a helyzet problémát okozott, az 1899-es ótemplomi kántorválasztás volt, amikor is a váci püspök elrendelte, hogy a döntésben csak a képviselő-testület katolikus tagjai vegyenek részt.¹⁷ Ezt a nehézséget az eljáróság később — más városokhoz hasonlóan — a képviselő-testület katolikus tagjaiból alakított kegyúri bizottság létrehozásával oldotta meg.¹⁸

A város mint kegyúr és a helyi egyház viszonya érintette az oktatás ügyét is. A település bel- és külterületi községi népiskolái — az egyetlen izraelita és az egyetlen protestáns elemi iskolát leszámítva — a város 1743-as újratelepülése óta egészen a vizsgált korszak végéig római katolikus jellegűek voltak, fenntartásukról, fejlesztésükről a város gondoskodott. A városi képviselő-testület 1873-ban határozatban mondta ki a helyi népiskolák katolikus voltát, azaz hogy

„az itteni elemi iskolák a törvény értelmébeni hatáskörrel felruházott iskolaszék által kormányzandó felekezeti legyenek.”¹⁹

¹¹ KÁLLAINÉ—KÖFALVINÉ 2010: 19–54.

¹² KÁLLAINÉ—KÖFALVINÉ 2010: 21.

¹³ Jelen tanulmányban nem játszik szerepet, így nem is sok szó esik a település harmadik katolikus templomáról, a város belterületén 1876-ban családi célokra felépült, külön plébánossal nem, csupán lelkésszel rendelkező Kalmár-kápolnáról. URBÁNNÉ 2005: 50–51.

¹⁴ VIRÁG 1990: 4–19. Kiskunfélegyházán a neológ hitközség 1869-ben, az ortodox 1876-ban alakult meg.

¹⁵ MÉSZÁROS 2010: 13.

¹⁶ A város korai szervezési szabályrendeleteiben a következő pontok szólnak a kegyúri jog gyakorlásáról: 1878. I. 2.§. 13. pont, 1887. II. 20.§. 13. pont. HU-MNL-BKML-V.188.-I.-A-1., 4.

¹⁷ HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1889. június 25-i ülés, 109/1889 sz. határozat.

¹⁸ VÖLGYESI 2010: 127.

¹⁹ HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1873. március 7-i ülés, 31/1873 sz. határozat.

Az 1868. évi 38. és az 1876. évi 28. törvények szabályozták a községi iskolaszékek működését, azokat a felekezeti iskolák mellé is kötelező érvénnyel felállítandónak határozták meg. A helyi római katolikus iskolaszék elnöki tisztét mindig valamelyik plébános töltötte be. A plébánosok és a velük közreműködő világi személyek által alkotott, iskolai ügyeket intéző testület — kvázi civil fórum — jó ideig helyettesítette a más felekezeteknél már korábban kialakult hitközségeket, egyházközségeket.

A félegyházi oktatásügyben és a katolikus vallásgyakorlás fejlődésében hatalmas mérföldkövet jelentett, amikor a Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulata 1908-ban leánynevelő intézetet nyitott a városban. A település és a nővérek között létrejött 1907-es szerződés szerint a város átengedte a Constantinumnak nevezett intézmény számára az Ótemplom mellett 1809-ben emelt iskolaépületet, továbbá ehhez az ingatlanhoz kapcsolódóan különböző kegyes alapítványokból felhúzott egy új iskolaszárnyat. Félegyháza vállalta ezenfelül a Constantinum dologi és személyi kiadásainak fedezését, az ügyek intézésére felügyelőbizottságot, azaz külön iskolaszéket hozott létre. A Constantinum intézmény megalapításától kezdve folyamatosan gyarapodott, növekedett. Kezdetben csak elemi és polgári lányiskolát foglalt magában, de hamarosan tanítónőképző, majd középfokú gazdasági iskola, utóbb — az országban elsőként — mezőgazdasági leány-középiskola nyílt falai között. Az egyre több idejáró lány tanításához, ellátásához egyre több nővérré volt szükség. A Constantinum fénykorában, az 1940-es évek első felében az intézményben több mint 60 nővér dolgozott, és a különböző iskolafokokozatokon összesen több mint 1000 diák tanult.²⁰ Az évek során bővült a Constantinum épületkomplexuma, az új ingatlanok telekkönyvezése azonban folyamatos problémát okozott. Bár a város még az együttműködési szerződés megkötésekor vállalta, hogy a nővérek gondjaira bízott iskolai ingatlanokat, az intézet egész telkét, tehát az új katolikus intézetet a „katolikus népre, a katolikus közönségre” telekkönyvezteti, hogy azok az intézet céljaira jogilag örök időre biztosítva legyenek, de mivel jogi személyként ekkor még nem létezett a félegyházi római katolikus egyházközség, ezért az eredeti és a később beépített ingatlan minden parcellája más-más névre — város, iskolaalap, katolikus iskola stb. — lett telekkönyveztetve. A Constantinum ingatlanainak tisztázatlan volta vezetett később közvetve a helyi egységes egyházközség 1933-as megalakulásához.

A félegyházi katolikus egyházközség megszervezésére már korábban is történtek kísérletek. Korabeli helyi sajtóhírek szerint Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja 1911 tavaszán arról értesítette a várost, hogy 1912-től nem engedélyezi, hogy a párbérszedést a városi adóhivatal és a városi pénztár kezelje, hanem mint más városok és községek, Félegyháza is alakítsa meg az egyházi kiadások és bevételek kezelésére a saját hitközségét. A cikk írója szerint

„a katolikus egyházközséget már régebben meg kellett volna alakítani, aminthogy azt a vármegye többi községeiben is megalakították már a többi katolikusok. Nálunk is jobb volna talán a leányzót szárnyra eresztetni.”²¹

²⁰ A Constantinum működéséről részletesebben lásd: Kőfalviné 2001; Kőfalviné 2009; Kőfalviné 2010.

²¹ Alispáni intézkedés. *Félegyházi Közlöny*, 1911. március 5., 4.

Hamarosan azonban már arról szólt a híradás, hogy a városi tanács nem volt hajlandó megalakítani a katolikus hitközséget, hanem kérvényezte az alispánnál, hogy hagyja meg a városnál a párbérbeszedés régi hagyományát, és „tekintsen el nálunk a kath. hitközség megalakítási eszméjétől”. A cikk szerint az alispán teljesítette Félegyháza kérését.²² Elképzelhető, hogy a közlemény mögött nem állt valós tartalom, hiszen a település másik lapja, a *Félegyházi Hírlap Egyesült Félegyházi Híradó* nem publikált hasonló hírt. A város közigazgatási irataiban sincs nyoma ennek az alispáni leiratnak, a vármegye hivatalos lapjában is pusztán egy beszámoló található arról, hogy a vármegyei előjáróság problémásnak, a köztisztviselőket aránytalanul nagy mértékben leterhelő feladatnak ítélte meg — többek között — a párbérbeszedés lebonyolítását, illetve sürgette annak egységes szabályozását.²³ Szintén túlzónak tűnik az az állítás, hogy a vármegye többi településén a katolikusok már megalakították volna saját egyházközségüket, hiszen az ezt elrendelő püspökkari utasítás megszületéséig még több mint egy évtizedet kellett várni. A cikk csupán azt látszik igazolni, hogy Félegyházán egyesekben már 1911-ben is megfogalmazódott az igény egy önálló katolikus egyházközség megalapítása iránt.

A helyi katolikus autonómia kialakításának idővonalán a következő állomást a Tanácsköztársaság jelentette. Ekkor — 1919. július 27-én — az adott viszonyok okozta kényszerűségből Félegyházán is létrehozták ugyan a helyi katolikus egyházközséget, az ekkor elfogadott alapszabályokat és az ugyanakkor megválasztott egyháztanácsot 2846/1919 sz. alatt az egyházmegyei hatóság meg is erősítette, de a gyorsan megváltozott politikai környezet miatt az egyházközség meg sem kezdte működését. A helyzet visszarendeződése után — mivel a helyi egyház minden szükségletéről ismét a városi kegyuraság gondoskodott, illetve iskola továbbra sem volt az egyházközség saját fenntartásában, ezért hatáskör és tevékenységi terület hiányában — létezése oka fogyottá vált.²⁴ A helyi plébánosok javadalmának valorizálása miatt 1923-ban ugyan újra felmerült az egyházközség megalapításának szükségessége, amely révén az egyházi kiadások átháríthatóvá váltak volna a katolikus hívekre, de az ügy ismét csak hírlapi cikk szintjén maradt.²⁵

Az egyházközség megalakításának lehetősége 1925-ben ismét előkerült, ezúttal a városi közgyűlésen. A település addig képes volt saját költségvetésének keretein belül finanszírozni katolikus jellegű iskoláinak fenntartását. A szanálási törvény azonban 1925–1926-ban 50%-os szintre korlátozta a városok által kivethető pótdadó felső határát, amelybe egyszerűen nem fért bele Félegyháza összes kiadása. A település szorult helyzetére való tekintettel a püspök²⁶ engedélyezte, hogy a két szanálási esztendőben a katolikus népiskolák és a Constantinum fenntartása, sőt még a kegyúri kiadások is a beszédendő katolikus iskolai és egyházadóból legyenek finanszírozva.²⁷ A püspökkel kötött szerződés ellen később fellebbeztek, amelynek következtében 1928-ban a Belügyminisztérium a kegyúri terheket visszautalta a város költségvetésébe,

²² Marad a régi rendszer. *Félegyházi Közlöny*, 1911. április 16., 4.

²³ *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja*, 1911. február 16., 72–73.

²⁴ HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1932. június 4-i ülés, 279/1932 sz. határozat; VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-1311/1936, benne Toldy Jenő 1936. április 5-én kelt, 97/1936 sz. levele.

²⁵ Valorizálást kértek a plébánosok. *Félegyházi Közlöny*, 1923. október 21., 2.

²⁶ A tanulmányban részletesen vizsgált 1933–1948 közötti korszak első felében Hanauer Árpád István (1869. december 28., Pápa — 1942. január 15., Vác) volt a váci püspök. Főpásztori működésének ideje: 1919–1942. BALOGH—GERGELY 1996: 50.

²⁷ HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1925. július 21-i ülés, 165/1925 sz. határozat; HU-MNL-BKML-XII.21. 1936. december 23-i egyháztanács ülésének jegyzőkönyve.

a katolikus népiskolák és a Constantinum fenntartásáról azonban — mivel azok a város költségvetési keretébe többé már nem voltak beilleszthetők — az iskolaszék gondoskodott felekezeti iskolaadó kivetése útján. Az ügy folyamányaként a népiskolák iskolaszékéből, a Constantinum felügyelőbizottságából, illetve a városi kegyúri bizottságból megalakult az együttes iskolaszék, amely megkapta a jogot, hogy az iskolákat a várostól függetlenül, külön katolikus iskolai adózás útján tartsa fenn. Ezzel elhárult annak lehetséges veszélye, hogy a katolikus jellegű iskolák esetleg községi jellegűvé váljanak. Toldy Jenő ótemplomi plébános²⁸ — aki az együttes iskolaszékben már az egyházközség előképét látta — véleménye szerint

„ez a szervezet szoktatta hozzá a kath. közönségünket a független kath. adózáshoz, valamint a féltékeny várost és pártokat az iskolai impérium elvesztéséhez, amit enélkül talán sohasem tudtunk volna kezükből kicsikarni.”²⁹

Az egyik helyi hetilap 1930-ban már tudni vélte, hogy mozgalom indult meg a városban

„a különálló róm. kath. egyházközség megalakítására. [...] A mozgalom célja végeredményben az egyházi adó rendezése, ami az utóbbi időben több felzúdulásra adott alkalmat.”³⁰

Ilyen előzmények után 1932-ben a Constantinum építkezésének vitás kérdései hozták újra mozgásba a ténylegesen megalapítandó egyházközség ügyét. A Constantinum 1908-as megnyitása óta folyamatosan problémát jelentett az általa használt — egyébként részben püspöki alapítványból épített — ingatlan tulajdonjogának tisztázatlansága. Az 1909-ben indított telekkönyvezési eljárás kudarcba fulladt, mert a megjelölt telekkönyvi tulajdonos, azaz a „kiskunfélegyházi katolikus közönség” mint jogi személy ekkor még nem létezett. Hasonlóan eredménytelenül zárult az egyházmegyei ügyész 1912-es ilyen célú akciója is. Az ótemplomi plébánosnak sikerült ugyan a következő évben az ingatlanokra iskolai és zárdai szolgáltatást telekkönyveztetni, de az ügy még korántsem került nyugvópontra. A Constantinum — gr. Klebelsberg Kunó miniszter személyes közbenjárására kiutalt államsegélyből finanszírozva — új épületszárnyat kapott, amelynek felavatására 1932 nyarán került sor. A miniszter azonban előzetesen megkövetelte, hogy az iskolai épületek és telkek tulajdonjogát rendezzék. A város 1931 márciusában döntött az ügyben, továbbra is kérdéses volt azonban, hogy — létező egyházközség híján — milyen névre történjen a telekkönyvezés. Úgy tűnt, hogy a Toldy Jenő plébános által javasolt 1893-as igazságügyi minisztériumi rendelet alkalmazása, amely az autonómiátlan, tehát hitközséggé nem alakult helyeken a katolikus ingatlanokat a „helyi

²⁸ Toldy Jenő (1871. november 18., Kiskunfélegyháza — 1937. szeptember 11., Budapest) 1894-ben szentelték pappá, 1899-től a kiskunfélegyházi Kalmár-kápolna lelkésze, majd 1908-ban a helyi Újtemplom, 1910-ben pedig az Ótemplom plébánosa volt, ez utóbbi hivatalt haláláig betöltötte. Már 1908-tól iskolaszéki elnökként működött, majd a Constantinum felügyelőbizottságának elnöke lett, egy ideig az intézmény igazgatói feladatait is ellátta. 1914-ben tiszteletbeli pápai kamarási, 1925-ben apáti címet kapott. Halála után, 1941-ben az egyik külterületi iskola felvette a nevét. Kiskunfélegyháza városa 2011-ben posztumusz díszpolgári címmel tüntette ki példaértékű lelkészi, tanfelügyelői munkájáért, a közoktatás fejlesztésében vállalt szerepéért. KAPUS 2017: 166–169; KÁLLAINÉ 2011: 106–108.

²⁹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-1311/1936, benne Toldy Jenő 1936. április 5-én kelt, 97/1936 sz. levele.

³⁰ Róm. kath. egyházközség. *Félegyházi Közlöny*, 1930. július 13., 2.

katolikus egyház” tulajdonául rendeli telekkönyveztetni, eredményre vezethet. Ekkor azonban parázs vita alakult ki a túlnyomórészt katolikusokból álló városi közgyűlésben, a tagok ugyanis nem tudták értelmezni a „helyi katolikus egyház” és a „helyi katolikus közösség” kifejezéseket. Előbbiben a „papok uralmát” és a „városi jogok feladását” vélték felfedezni. Többórás eszmecsere és hosszas huzavona után sikerült elfogadtatni a testülettel a telekkönyvezésre alkalmas megfogalmazást.³¹ A közgyűlés pártoskodástól sem mentes ülése után Toldy Jenőben egyre inkább érlelődött a félegyházi római katolikus egyházközség hivatalos megalakításának gondolata, amelyet ekkor már a Püspöki Kar is erősen ajánlott.

A közös egyházközség megalakulása 1933-ban

Bár az egyházközség megalakítása tisztán felekezeti belügynek tűnhetett, mégsem sikerült azt — legalábbis Kiskunfélegyházán — a pártpolitikától mentesíteni. A félegyházi katolikusok nem tudtak elvonatkoztatni saját politikai hovatartozásuktól, így az első testület létrejötténél nem az játszotta a legnagyobb szerepet, hogy ki mennyire számított jó katolikusnak, kiben mekkora áldozatvállalási hajlam, tettvágy élt az egyházközségért munkálkodni, hanem az, hogy a két legnagyobb párt szimpatizánsai egyenlő mértékben legyenek képviselve a testületben. A szervezésért és az ügyvitelért felelős egyházi funkciót betöltő személyek többnyire a jobboldali, konzervatív kormánypártot, a Nemzeti Egységpártot támogatták, de bőven akadtak hívei az ellenzéki Függetlenségi (utóbb Függetlenségi Kossuth) Pártnak is, amelynek egyik prominens személyisége dr. Horváth Zoltán ügyvéd,³² 1922 és 1926 között Félegyháza nemzetgyűlési, majd 1935 és 1939 között országgyűlési képviselője volt (utóbb kiskunbárcsakert programmal). A Constantinum telekkönyvezése kapcsán Toldy Jenő és Horváth Zoltán a saját pártállásuknak megfelelő helyi sajtó hasábjain érveltek pro és kontra az ügy vitás pontjai felett.³³ A cikkek megjelenésének idején már zajlottak az egyházközség szervezésére vonatkozó előkészítő tárgyalások, amelyeken azonban Horváth Zoltán — dacára annak, hogy a városi közgyűlésen ő szorgalmazta leginkább az egyházközség megalapítását — kezdetben egyáltalán nem volt hajlandó részt venni. Az eseményeket Toldy Jenőnek a váci püspökhöz írt későbbi beszámolójából lehet pontosan nyomon követni.³⁴ Toldy és újtemplomi plébánostársa, Zámbo

³¹ TOLDY 1933: 5–8; A Constantinum jogviszonyai. *Félegyházi Hírlap Félegyházi Híradó*, 1932. május 15., 1–2; HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1931. március 3-i ülés, 137/1931 sz. határozat; HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1932. május 3-i ülés, 213/1932 sz. határozat.

³² Horváth Zoltán (1880. december 20., Újvidék — 1945. február 26., Dachau): édesanyja félegyházi volt, apja egy ideig a helyi gimnáziumban tanított, itt ismerkedtek meg. Gyermekeik többsége, köztük Zoltán fiuk is, már Újvidéken született. Horváth Zoltán Budapesten jogot végzett, 1907-től Kiskunfélegyházán dolgozott ügyvédként, ahol tagja volt a helyi városi képviselő-testületnek. A '48-as párt színeiben politizált, 1918-ban a félegyházi nemzeti tanács elnöke lett. 1922 és 1926 között nemzetgyűlési képviselő volt, 1933-tól a Független Kiskunbárcsakert helyi vezetője. A félegyházi *Csonkamagyarország* című újság szerkesztőjeként működött. 1935-től Kiskunfélegyháza országgyűlési képviselője lett, 1939-től országos listáról jutott a parlamentbe. 1944 tavaszán több kiskunbárcsakerti politikussal együtt letartóztatták, ősszel rövid időre kiszabadult, de novemberben újra elhurcolták, politikai fogolyként Dachauban szállították. Ott halt meg 1945 februárjában. MAYER 2018.

³³ A Constantinum és város jogviszonya. *Félegyházi Hírlap Félegyházi Híradó*, 1932. július 8., 1–2; A Constantinum és város jogviszonya. *Félegyházi Hírlap Félegyházi Híradó*, 1932. augusztus 21., 2–3; A Constantinum és város jogviszonya. *Félegyházi Hírlap Félegyházi Híradó*, 1932. augusztus 28., 2–3.

³⁴ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ö-1492/1933, benne Toldy Jenő 1933. április 13-án kelt, 300/1933 sz. levele.

Dezső³⁵ már 1932 nyarán két ízben 34 vezető katolikus személyt hívtak meg egyeztetésre. Ezen az alkalmon Toldy szerint „dr. Horváth Zoltánék közül senki sem jelent meg. Itt t. i. a politikai pártvezetők egymással nem szívesen érintkeznek.” A pártpolitika tehát már az egyházköztség előkészítését is áthátolta. Még inkább erre lehet következtetni a későbbi fejleményekből.

Toldy Jenő és a tanácskozásokba bevont szűkebb kör néhány ponton eléggé szabadon értelmezte a Püspöki Kar által 1929-ben elfogadott, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium által szintén abban az évben jóváhagyott szabályzatot.³⁶ A szabályzat 87. és 88. §-a szerint a római katolikus plébániák mindegyike külön egyházköztség, amelyek közös, városi szintű együttműködésére az egyházmegyei hatóság központi tanácsot hozhat létre. Kiskunfélegyházán azonban fel sem merült a két plébánia mellett létrehozandó két külön egyházköztség gondolata, kezdettől fogva egységes egyházköztség kialakítása szerepelt a tervekben. Szintén már az előkészítő gyűléseken elfogadták az egyházközségi képviselő-testület 60 rendes, választott és 20 pótagyból álló létszámát. A szabályzat szerint a képviselő-testület tagjainak száma az egyházköztség választóinak számától függött. A kiskunfélegyházi egyházköztség 1933-as megalakulása előtt azonban nem készült el a katolikus választók névjegyzéke, az indoklás szerint

„részben az összeírás nagy költségei és idővesztései miatt, részben az itt eláradt adóhátralékok miatt, minek következtében legkiválóbb embereink közül is nagyon sokan kiesnének úgy a választásból, mint a választhatóságból”.³⁷

Vagyis az előkészítő bizottság a szabályzat azon pontját sem tartotta kötelező érvényűnek, hogy csupán azok számítanak az egyházköztség választópolgárainak, akik egyházi adójukat rendezték. Ugyancsak eltekintettek a szabályzat 12. §-ától, amely az első egyházközségi képviselőtestület-választás előtt az iskolaszék két választott tagját rendelte a plébános mellé az első tagjelölteket kiválasztó bizottságba.

Félegyházán a szabályzat megtartásánál sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a helyi pártpolitikai érdekek közötti egyensúly megtalálása. Ahogy Toldy Jenő fogalmazott Hanauer Árpád István váci püspökhöz írt levelében:

„Legnehezebb volt a [...] politikai táborok numerikus követeléseit, a különböző társadalmi osztályok igényeit és az egyházas kívánalmakat összeegyeztetni. Bármelyik oldalon a túlzás vagy makacsság gyűlölködő harcot robbanthatott volna ki, hitközségi életünk küszöbén s vagy megghiúsította volna a megalakítást vagy egy esetleges választásban a győztes politikai tábor a maga exkluzív pártlistájával kiverte volna a többieket az egyházköz-

³⁵ Zámbo Dezső (1863. december 21., Kiskunfélegyháza — 1945. március 23., Budapest), elemi és az algimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. 1891-ben szentelték pappá. 1892 és 1893 között a félegyházi Kalmár-kápolna lelkésze volt, majd különböző helyeken káplánként működött. 1895-től két évig a félegyházi főgimnázium hittanára volt. Többévnnyi káplánkodás után 1904-től örkényi plébános, majd 1911-ben szülővárosában a Szent István-templom plébánosa lett. 1915-től a helyi iskolaszék elnöke volt, 1931-ben kanonikká nevezték ki. Haláláig az Újtemplom plébánosa volt. KÁLLAINÉ—KŐFALVINÉ 2010: 80–81.

³⁶ *A katolikus egyházközségek igazgatásának szabályzata*. A szabályzatot az egyházmegye 1930-ban publikálta, a Püspöki Kar 1929. október 25-én fogadta el, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium jóváhagyására 1929. december 12-én került sor.

³⁷ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ö-1492/1933, benne Toldy Jenő 1933. április 13-án kelt, 300/1933 sz. levele.

ségi életből, s mindjárt az elindulásakor teremtett volna összefogás helyett tartós gyűlölködést. Ezt kellett hosszú és bonyolult előkészítő munkával elkerülni.”³⁸

Toldy Jenő politikai konszenzusra törekvő eljárása érthető, hiszen a helyi viszonyok ismeretében egy közfelkiáltással, tehát nem választással megalakított egyházközség létrehozását tűzte ki célul.

Ennek értelmében az egyházközségi képviselő-testület első, 1932. szeptember 30-án egyelőre egy szűk grémiumnak bemutatott 60 fős tagjelölti listáján 15 fő szerepelt „dr. Horváth Zoltán táborából”. Horváth az előzetes névsor kézhez vétele után több hónapig halogatta a válaszadást, majd 1932 januárjában egy teljesen új listát adott át az ótemplomi plébánosnak, amelyen a 60 választott tagból pártjának 47 főnyi helyet kívánt. „Ekkor úgy látszott, hogy a két politikai tábor kölcsönös féltékenysége meghiúsítja a megegyezést s az egész megalakulást” — jellemezte Toldy a kialakult helyzetet. A két plébános az ügy fontosságára való tekintettel úgy döntött, hogy az egyházközségi képviselő-testület választandó 60 fős taglétszámát a két politikai tábor között megfelezi, azaz — saját jelöltjeik rovására — dr. Horváth Zoltánék 47 jelöltjéből a már addig is számításba vett 15 fön felül kiválasztottak még 15 „katolikusabb gondolkodású” embert. Bár Horváth az így nyert 30 tagsági helyet is kevesellte, de a plébánosok meggyőző érvelésére végül pártja nevében elfogadta a listát. Érthető, mekkora fejtörésbe került a névsor összeállítása, ha figyelembe vesszük, hogy Toldynak nemcsak a tagok pártállását kellett szem előtt tartania, hanem azt is figyelembe kellett vennie, hogy megközelítőleg azonos létszámú jelölt szerepeljen a közös listán az Ótemplom és az Újtemplom területéről, továbbá a leendő képviselők társadalmi helyzete is reprezentálja a város lakosságának rétegződését, azaz megfelelő számú gazda, szellemi foglalkozású, valamint iparos és kereskedő szerepeljen a listán. Toldy a magas státuszú városi és állami közintézmények katolikus vezetőivel, illetve a katolikus egyletek és kongregációk elnökeivel eleve nem is számolt választott tagként, hiszen őket a püspök által delegáltak státuszával kívánta bejuttatni a képviselő-testületbe.

A két plébános 1933. március 17-én egy 18 fős, jórészt iskolaszéki tagokból álló értekezleten nyilvánosságra hozta a jelöltek — megegyezések utáni — közös névsorát. A tanácskozáson az a döntés született, hogy az egyházközséget minél előbb, még a közelgő községi képviselő-testületi választás előtt meg kell alakítani. Mivel a választást sem virágvasárnapra, sem húsvét-ra (április 9. és 16.) nem lehetett kitűzni, későbbre halasztani pedig kockázatosnak ítélték, ezért az alakuló gyűlést április 2-ára, vasárnapra hirdették meg. Az egyházközségi szabályzat értelmében a közös listát 15 napos közszemlére tették, a választással kapcsolatos tudnivalókat pedig két vasárnap is hirdették a templomokban, illetve mindhárom helyi újság két egymást követő számában közölte Toldy Jenő vonatkozó cikkei.

Az ótemplomi plébános már-már megnyugodhatott az ügy sikeres előkészítése felől, azonban

„a kimaradt, vagy a kihagyott ambiciózusokat nem lehet meggyőzni. Ezek azok, akik epednek a díszelgésért, de irigyek, szűklelkűek, mint mondani szoktuk feketemájúak, akik

³⁸ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-1492/1933, benne Toldy Jenő 1933. április 13-án kelt, 300/1933 sz. levele.

mindenütt gáncsolnak, sehol nem építenek, s akiket éppen ezért mindenünnen kihagyni, eltávolítani törekednek. Ezek kezdtek lázítani a nép közt, főképp a kiskgazdapártban.”

A kiskgazdák frissen megválasztott — tehát az egyeztető tárgyalásokba még be nem vont — elnöke az egyházközségi választógyűlés előtti nap, április 1-jén jelentette be, hogy pártja számára hat rendes képviselői tagsági helyet kívánna. Toldy Jenő nehéz helyzetbe került az addigra is csak nagy ügyel-bajjal összeállítani sikerült lista újabb módosítása miatt. Két jelöltet nagyobb probléma nélkül ki tudott ugyan cserélni a névsorban, de kénytelen volt az addig 60 fős listát még két újabb személlyel bővíteni, hogy legalább részben teljesíthesse a kiskgazdák igényeit. Toldy szerint ezzel lehetett biztosítani a kimaradt „inspirátorok által felkavart nyugtalankodás leszerelését.”

A kiskunfélegyházi közös egyházközség megalakulására 1933. április 2-án, vasárnap délelőtt a Constantinum tornatermében, nyilvános gyűlés keretében került sor. Az összesereglett hívők örömmel konstatálhatták, hogy a városi párt- és közélet tekintélyes vezetői egymás mellett foglaltak helyet, jelképezve a megbékélést és a lelki összefogást. A gyűlés elnökéül közfelkiáltással dr. Hoffer József kormányfőtanácsost választották meg.³⁹ Toldy Jenő — nagy politikai tapintatról téve tanúbizonyságot — a három párt (Nemzeti Egység Párt, Függetlenségi Kossuth Párt, Független Kiskgazdapárt) jelen lévő helyi vezetőit kérte fel a gyűlésen készült jegyzőkönyv hitelesítésére. A gyűlésen először dr. Hoffer József mondott beszédet, majd Toldy Jenő ismertette a megalakuló egyházközség célját és feladatait. Az elnök felhívására a jelenlévők „egyhangú lelkesedéssel” kimondták a kiskunfélegyházi egyházközség megalakulását, majd következett a javasolt képviselő-testületi tagok névsorának felolvasása, illetve azok megnevezése, akik státuszuk alapján, hivatalból kerülnek be a testületbe. Ez utóbbiak közé tartozott a két plébános, a két kántor, a fülöpjakabi fiókegyház lelkesze, a Kalmár-kápolna lelkesze, a kegyuraság képviselőjében négy fő, a káplánok közül egy, a hittanárok és hitoktatók közül szintén egy fő, a Constantinum, a helyi r. k. főgimnázium és az elemi népiskolák igazgatói, valamint az elemi népiskolai tantestület három tagja. Végezetül elhangzott, hogy a megyés püspöknek jogában áll a megválasztott rendes tagok egyötöd részének arányában az egyházközség tagjai közül többeket az egyházközségi képviselő-testületbe kinevezni. Ezek után az egybegyűltek közfelkiáltással elfogadták a képviselő-testület előterjesztett tagjainak névsorát. Végezetül az elnök a javaslatban szereplőket „egyrészt a közakarat egyértelmű lelkes megnyilatkozása alapján, másrészt érvényes külön lista hiányában is” a kiskunfélegyházi római katolikus egyházközségi képviselő-testület három évre egyhangúlag megválasztott rendes, illetve póttagjaiul jelentette ki.⁴⁰

³⁹ Hoffer József (1859. március 2., Kiskunfélegyháza — 1939. május 4., Kiskunfélegyháza) 1893-tól szülővárosa virilis képviselője, földbirtokos, kormányfőtanácsos, Pest vármegye törvényhatósági tagja 58 éven át, a Fél-egyházi Takarékpénztár igazgatóságának elnöke, a Gazdasági Egyesület elnöke. 1933-tól haláláig az egyesült félegyházi egyházközség világi elnöke. BÁNKINÉ 1996: 38, 47; KFL-V.76. Kereszteltek anyakönyve 1859. március 2. 192. bejegyzés (K1859_0079jpg), uo. Meghaltak anyakönyve 1939. május 4. 77. bejegyzés (M1929-1946_0164jpg); OSZK Gyászjelentések gyűjteménye <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/287672> (Hozzáférés: 2025. január 19.).

⁴⁰ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-1859/1933, benne az egyházközségi alakuló gyűlés 1933. április 2-i jegyzőkönyve.

Az iskolaszék utólag, április 13-án fogadta el az egyházközség megalakulását, az erről, valamint az alkulógyűlésről készült jegyzőkönyvet Hanauer váci püspök május 15-én hagyta jóvá. Ugyanekkor megnevezte a főpásztor azokat a személyeket, akiket saját hatáskörében delegált a képviselő-testületbe. A püspök maradéktalanul elfogadta Toldy Jenő előzetesen megküldött javaslatait, illetve teljesítette az ótemplomi plébános kéréseit. Hanauer tehát Toldy indítványára — biztosítandó a félegyházi magisztrátus további jóindulatát és megértését — a városi kegyuraság képviselte céljából kiterjesztette az egyházközségi képviselő-testület hivataltól való tagságát a város nyolc főtisztviselőjére: a polgármesterre, a főügyészre, a főmérnökre, a főjegyzőre, az adóügyi, a pénzügyi, a gazdasági tanácsnokokra és a főszámvevőre. A főpásztor — szintén az ótemplomi plébános javaslatára — kinevezett továbbá nyolc férfit — a járásbíróság elnökét, a szolgabíró, a MÁV állomásfőnökét, a postafőnököt, az állami tanítóképző igazgatóját, az adóhivatal főnökét, a vezető rendőrtanácsost, illetve a helyi dalárda vezetőjét —, valamint öt asszonyt, a helyi nőegyletek és női kongregációk vezetőit. Az így 102 főre duzzadt egyházközségi képviselő-testületnek — a Constantinum igazgatónőjével együtt — összesen hat női tagja lett. Bár ez a szám mind a félegyházi női hívek, mind az egyházközségi képviselő-testület létszámához viszonyítva igen alacsony volt, de legalább mutatja azt az igényt és törekvést, amely a nőket is egyre inkább be kívánta vonni az egyházzal kapcsolatos ügyek intézésébe.

A püspök az ügyvivő grémium, azaz az egyháztanács választott tagjainak számát 25-ben állapította meg, a félegyházi egységes egyházközségi képviselő-testület és az egyháztanács egyházi elnökévé Toldy Jenő ótemplomi, társelnökévé pedig Zámbo Dezső újtemplomi plébánost nevezte ki. Mind a városi közgyűlés, mind a püspök értelmezése szerint a katolikus népiskolák és a Constantinum ügyei átkerültek az újonnan megalakult egyházközség hatáskörébe. Mivel a katolikus iskolaszékek hároméves mandátuma éppen lejárt, ezért Hanauer püspök utasította az egyházközségi képviselő-testületet, hogy vegye át és folytassa az eddigi iskolaszékek működtetését. Az elemi népiskolák anyagi és adminisztratív gondozását az egyháztanács mint iskolaszék látta el, ennek elnöke Zámbo Dezső lett. A Constantinum külön iskolaszékét felügyelőbizottságnak nevezték, 18 főből állt, tagjai lehettek olyanok is, akik nem tartoztak az egyházközségi képviselő-testületbe. Mivel az intézmény személyi és dologi fenntartása a város szerződéses kötelezettsége maradt, ezért a főpásztor megengedte, hogy a város — közgyűlési határozattal — további három tagot küldhessen a Toldy Jenő által vezetett felügyelőbizottságba.⁴¹

Az egyházközségi képviselő-testület 1933. július 9-i alakuló ülésén dr. Hoffer Józsefet választotta világi elnökké, és megtörtént a tisztikar, a bizottságok és az iskolaszékek megválasztása is.⁴² Az egyháztanács október 5-én tartotta alakuló ülését, ekkor döntöttek az új testületek pecsétjének készítéséről.⁴³ Mind a képviselő-testületben, mind az egyháztanácsban a továbbiakban is gyakran előfordultak pártszínezetű torzszalkodások, különösen a pozíciók betöltésénél

⁴¹ HU-MNL-BKML-V.175.b. 8953/1933; HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1933. július 4-i ülés, 366/1933 sz. határozat, 1933. augusztus 1-jei ülés, 410/1933 sz. határozat; VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-1859/1933.

⁴² VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-2809/1933.

⁴³ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-4480/1933.

és a tanítóválasztások alkalmával.⁴⁴ Az ellentétek a következő, azaz az 1936-os egyházközségi képviselő-választáson csúcsosodtak ki.

Az 1936-os egyházközségi választások

Az 1933-ban létrehozott egyházközségi képviselő-testület hároméves mandátuma 1936-ban lejárt. Toldy Jenő értelmezésében ekkor az egész testületet újra kellett választani, bár az egyházközségek igazgatási szabályzatának 21. §-a szerint csupán a tagok sorshúzás útján kiválasztott egyik felének kellett volna kilépnie. Ebből a (félre)értelmezésből később még adódtak problémák. Toldy veszélyben érezhette saját táborának helyzetét, hiszen már idejekorán gondoskodott erősítésről. Az egyházközségi választók névjegyzékébe ugyanis felvették a törvényes házastársakat is, vagyis azokat a feleségeket, akik saját nevükön nem fizettek egyházadót.⁴⁵ A szavazati joggal felruházott nőktől a plébános azt várta, hogy segítsenek a választás tisztán katolikus és vallási jellegét megőrizni, attól a pártpolitikát távoltartani.⁴⁶ Toldy félelme a „katolikus testvérháborútól” nem volt alaptalan, ugyanis az egyháztanács által készített, az új testületbe jelölt tagokat tartalmazó hivatalos névsoron kívül készült egy „ellenlista” is. Az előzményekhez hozzátartozik, hogy az 1935-ös országgyűlési választásokon a város követe az immár a Független Kisgazdapárt színeiben induló dr. Horváth Zoltán lett. Horváth úgy vélte, hogy mivel a politikai választáson a város lakosságának nagyobbik része őt támogatta, pártját a helyi egyházközségi képviselő-testületben is több hely illeti meg. Bár a hivatalos listára Toldyék felvették az ellenzéki párt jó néhány tagját — utóbb már készek voltak akár 34 helyet is átengedni számukra —, Horváth Zoltán köre ezt kevesellte, azt követelték ugyanis, hogy a 62 választott hely közül 38-at az ő embereikkel tölthessenek be. Mivel a két tábor nem tudott megegyezni, kútba esett az az opció, hogy csupán egy, konszenzusos, hivatalos lista készül, a szavazásra tehát nem lesz szükség. Horváthék Ellenzéki Katolikus Tábor néven külön listát készítettek, és ragaszkodtak ahhoz, hogy a hivatalos listáról lekerüljenek a Horváth-párti nevek. Ez ellen viszont a kormánypárti tagokat tömörítő oldal tiltakozott, mivel így akarták megvédeni a hivatalos lista általuk hangoztatott pártokfelettségét. A „csúnya, erőszakos lármával tárgyalt követelés” során az indulatok annyira kiéleződtek, hogy majdnem tettelegességgé fajult a dolog.⁴⁷

Horváth Zoltán és köre jól ismerhette az aktuális helyi közhangulatot, és okkal bízhatott a saját győzelmében, hiszen, ha híveiket — saját kérésüknek megfelelően — kihúzták volna a hivatalos listáról, azt kockáztatták volna, hogy annak győzelme esetén egyetlen tagjuk sem kerül be az egyházközségi képviselő-testületbe. Szintén ezt támasztja alá az a tény, hogy nem fogadták el a pártjuk számára felkínált 34 tagsági helyet és az egységes jelöltlistát sem, ezzel mintegy kikényszerítették a választás megtartását.

Az egyházközségi képviselő-választás kiforratlanságára, az ezzel kapcsolatos tapasztalatok hiányára utal a választás lebonyolítása körül kialakult nézeteltérés. Kilenc nappal a választás

⁴⁴ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-2809/1933, 3417/1933, 3621/1933, 4464/1933, 4480/1933.

⁴⁵ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-806/1936, benne Toldy Jenő 1936. február 14-én kelt 72/1936 sz. alatti levele; uo. 1311/1936, benne Toldy Jenő 1936. március 17-én kelt, 88/1936 sz. alatti levele.

⁴⁶ Megújítják a kath. egyházközség képviselőtestületét. *Félegyházi Közlöny*, 1936. május 31., 1–2.

⁴⁷ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-2693/1936, benne Toldy Jenő 1936. június 20-án kelt 143/1936 sz. alatti levele, és dr. Horváth Zoltán 1936. június 17-én kelt levele.

időpontja (1936. június 28.) előtt Horváth Zoltán és párttársai azzal a kéréssel keresték fel Toldy Jenőt, hogy adja ki nekik az egyháztanács által kinyomtatott szavazólistákat jó előre, vagy járuljon hozzá, hogy azt ők kinyomtathassák és embereik közt kioszthassák, így a választás helyszínén a szavazatszedő elnök csak annak adjon szavazólapot, aki nem vitt magával.⁴⁸ Elképzelhető, hogy egy ilyen eljárás mennyi visszaélésre kínálhatott volna alkalmat. Toldy természetesen kijelentette, hogy ragaszkodik a hivatalos nyomtatványhoz, és annak a szavazóteremben való kiadásához. Horváth Zoltánék továbbá azért is lobbiztak, hogy az egyháztanács által kinyomtatott két listán a nevek ne betűrendben szerepeljenek, hanem elől lehessenek a „húzónevek”, a külön lista esetében ez dr. Horváth Zoltánt jelentette. Toldy Jenő ezt a kérést is elutasította. Horváth — talán a nagyobb nyomaték kedvéért „A Magyar Országgyűlés Képviselőháza” fejléces papírra írt — a váci püspöknek megküldött panaszában kijelentette, hogy az „egyházközség jelenlegi többségének és különösen Toldy Jenő balkezes állásfoglalásainak következményeképpen az egész város katolikus híveinek összessége megzavart hangyabolyhoz hasonlít”, sérelmesnek találta továbbá a választás időpontjának kitűzését is.⁴⁹ Tény, hogy a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvák Országos Nemzeti Szövetsége kiskunfélegyházi szervezete 1936. június 27–28-án tartotta saját — egyúttal a HONSZ századik — zászlójának felavatását. A vasárnapi ünnepélyre számos országos és vármegyei küldöttet vártak, eljött például József királyi herceg is.⁵⁰ Horváth Zoltán szerint a régóta előkészített ünnep miatt el kellett volna halasztani az egyházi választást, aminek lehetőségét Toldy mereven elutasította. Ezzel szemben az ótemplomi plébános leírta, hogy a választás terminusát — éppen a szembenálló pártok közötti békéltetés elhúzódása miatt — már így is kétszer elhalasztották (június 15., június 21.). A még későbbi időpontban szervezendő választás a hagyományosan Péter-Pál napján (június 29.) meginduló aratási munkák miatt teljes részvétlenségbe torkollott volna.⁵¹ Toldy szerint az Ellenzéki Katolikus Tábor „semmi más, mint pártkör”, „a katolikus erők összefogása helyett már nevével is intézményesen tépi szét a katolikus egységet és fertőzi a bomlás szellemével egyházközségi életünket”, a külön lista miatti választás kikényszerítése pedig „egy gyarmatosító hadjárat az egyházközség ellen”. Jellemző a helyzetre, hogy a választások napjára a szavazás tisztaságának ellenőrzésére mindkét tábor püspöki biztos kiküldését kérte a főpásztortól.

Az egyházközségi képviselő-választás 1936. június 28-án titkos szavazással zajlott. Minden szavazatra jelentkező a szavazatszedő küldöttség elnökétől megkapta mindkét, az egyházközség által kinyomtatott, középen perforált, betűrendbe szedett listát tartalmazó szavazólapot, amelynek neki tetsző részét a szavazóterem elkülönített helyén kiválaszthatta, és azt négyrét összehajtva átadta a szavazatszedő küldöttség elnökének, aki azt felbontatlanul az urnába dobta.

A választás eredménye Toldy Jenőnek fájó és súlyos csalódást okozott. A kb. 13 500 választásra jogosultnak csupán alig több mint negyede (3713 fő) ment el szavazni, és a leadott voksok majdnem kétharmadát (2378) az Ellenzéki Katolikus Tábor listája kapta. Toldy a csúfos kudarc okát egyrészt a katolikusok lanyhaságában, érdektelenségében, az egyházközségi

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-2693/1936, benne dr. Horváth Zoltán 1936. június 17-én kelt levele.

⁵⁰ A Honsz. zászlószentelése. *Félegyházi Hírlap Félegyházi Híradó*, 1936. július 5.

⁵¹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-2723/1936, benne Toldy Jenő 1936. június 18-án kelt 139/1936 sz. levele.

autonómia szokatlan újdonságában, másrésről a másik oldal „gépezetszerűleg kiépített párt-politikai szervezetében” látta. Véleménye szerint „ez az egyházi életben talán a világon példa nélkül álló kortézia [korteskedés] valóságos szucilista [!] és kommunista szólamokkal működött.” A püspöknek írt beszámolója szerint a külön lista hívei egyházellenes szlogeneket terjesztettek: győzelmük esetére azt ígérték, hogy elveszik a papi birtokot, eltörlik a stóladíjat, 43-ról 3%-ra szállítják le az iskolaadót. Toldynak vallási és egyházi szempontból is súlyos kifogásai voltak a győztes listán szereplőkkel szemben. Csupán egyharmadukat ítélte katolikus aspektusból elfogadhatónak, a második harmadot a katolikus dolgok iránt hidegnek és közönyösnek tartotta, a harmadik harmadról pedig az volt a véleménye, hogy azok „ismert kötözködő, nagyhangú rossztermészet[ük], vagy magatartás[uk], vagy megdöbbenő elejtett nyilatkozatai[k] szerint valóban aggályosak”. Fájjalta a hivatalos lista sok példaadó hitbuzgó, tevékeny jelöltjét,

„akik díszei lennének minden egyházközségnek, most kimaradtak, vagy kitaszítottak szegény botorkáló egyházközségünk vezetőségéből.”⁵²

A hivatalos lista támogatói fellebbezést adtak be a Püspöki Hatósághoz, kérve a választási eredmény megsemmisítését, és új, szabályszerű választás kiírását.⁵³ Indokaik között első helyen szerepelt, hogy a választás eleve szabálytalanul volt meghirdetve, mivel nem a teljes testületet kellett volna megújítani, csupán a felét, azaz a sorshúzás útján kilépett tagok helyett kellett volna újakat megválasztani. Második kifogásuk a megválasztott képviselők egyháziadó-elmaradása volt. A harmadik pontban a listás választás létjogosultságát kérdőjelezték meg. Az egyházközségek igazgatási szabályzatának azon rendelkezésére hivatkoztak, amely szerint: ha a testületben megürül egy hely, azt azzal a póttaggal kell betölteni, aki a legtöbb szavazatot kapta. Listás választás esetén minden rendes és póttagra ugyanannyi szavazat esik, tehát ezt a kitélt nem lehet teljesíteni. További problémaként jelezték, hogy mivel az egyház tiltja a párbajt, ezért a kánonjog szerint a párbajvétségben bűnösök kiközösíttetnek az egyházból. A fellebbezők felhívták a figyelmet, hogy dr. Horváth Zoltánt a polgári bíróság többször elítélte ilyen ügyben. Végezetül sérelmezték, hogy a választás az Ellenzéki Katolikus Tábor részéről tisztán politikai alapon folyt le, jelöltjeik, illetve a megválasztottak között nem akadt egyetlen más politikai nézetű ember sem, az egyházközség irányítását tehát egy politikai párt „kaparintotta a kezébe”. Leírták, hogy a szavazóhelyiségek környékét, sőt azok udvarait is „ellepték az ellenzéki tábor politikai agitátorai”, akik különböző kortesfogásokkal igyekeztek rávenni a szavazókat, hogy voksukat a 2-es listára adják.

Hanauer püspök mérlegelte a fellebbezésben felhozott kifogásokat, és elutasította azokat, egyúttal megerősítette a megválasztott képviselő-testületi tagok mandátumát. Leveléből érdeemes hosszabban idézni, mert pontosan érzékelteti a kiskunfélegyházi egyházközségi választás körül kialakult nem mindennapi, sőt rendkívüli anomáliákat.⁵⁴

⁵² VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-3083/1936, benne Toldy Jenő 1936. június 29-én kelt 152/1936 sz. levele.

⁵³ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-3625/1936, benne az 1936. július 28-án kelt fellebbezés.

⁵⁴ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-3625/1936, benne a váci püspök 1936. augusztus 19-én kelt válasza.

„A f. é. június 28-án megtartott egyházközségi képviselőtestületi választást az egyházközségi választásoknál szokatlan és valóban példátlan harcos előkészületek előzték meg. A választók pártok szerint csoportosultak, az egyik magát felterjesztésében is katolikus ellenzéki pártnak nevezi. A harc hevességére mutat, hogy ismételtén annak az óhajnak adtak kifejezést, hogy a választás vezetésére püspöki biztost, vagy legalábbis megfigyelőt küldjek ki. Eme óhajnak nem tettem eleget, mert a kiküldött sem a szembenálló személyeket, sem a harc indítékát nem ismerhette volna és vele szemben már eleve olyan kívánsággal léptek fel, hogy a választás menetére a pártok érdekében érvényesítse befolyását.

Nem hallgathatom el, hogy a nagy harcot indokolatlannak és az egyházi választások természetével ellentétben állónak tartom. [...] A szó súlyának teljes ismeretében nevezem ezt a harcot példátlannak, mert nemcsak egyházmegyémben nem fordult elő ehhez hasonló, de amennyire meg lehetett figyelni, még azon kívül sem.

A választás ellen beadott fellebbezés olyan kiterjedt vizsgálat elrendelését kérte, amely hasonló lett volna az államhatalom által a községi autonómiák ellen elrendelt, nem is hónapokig, hanem évekig tartó és az egész városok lakosságának felzavarásával járó vizsgálatoknak. Ilyet csak az egész egyházközségi szervezet félreismerésével lehetett volna elrendelni. Az egyházközségi szabályzat egyszerű, békés hívek, nem harcos felek számára készült. Amikor ezt a nm. püspöki kar megalkotta, nem akart jogászai szörszálhasogatások és mindenből kibúvót keresők ellen védő várat építeni, hanem a katolikus hívek jószándékára és egyetértésére számítva alkotta meg lehető rövideggel a szabályzatot, a püspökre bízva a felmerülő kétes esetek eldöntését, bár a végső esetekben alkalmazandó eljárásról, amelyet a végsőig mellőzni óhajtok, nem feledkezett meg. [...] A felhozott panaszokat egyenként átvizsgálván, bár bennük mindama aggodalmakat alátámasztva látom, amelyeket bevezető soraimban szükségesnek láttam kinyilvánítani, mivel a felhozott kifogások egy részét kivizsgálni a lehetetlenséggel határos, a másik része, ha helytálló is, nem a választás lefolytatása után, hanem az ezt megelőző aktusok alkalmával lett volna érvényesítendő, most azonban már nem lehet figyelembe venni, azért mindezeket mérlegelve, az alábbi indokok alapján a választást megerősítem és a II. listán szereplőket megválasztott egyházközségi képviselő tagoknak jelentem ki.”

A püspök az első két panasz — csak a tagok felét kellett volna újraválasztani, illetve az adóhátralékosok választási és választhatósági joga — esetében úgy foglalt állást, hogy bár a reklamációk jogosak, de azokat a választások előtt kellett volna tisztázni, akkor azonban senki nem élt a felszólalás jogával. A főpásztor ráadásul a Toldy-tábor felelősségét is felvetette.

„Ugyanezt a megjegyzést több felhozott dologra is meg kell tennem. Ez könnyen arra a gondolatra vezethet, mintha az ilyesmi tudatosan hagyatott volna előzőleg megjegyzés nélkül, hogy a választás kedvezőtlen kimenetele esetén legyen miért panaszt tenni a választás ellen.”

A lista szerinti szavazás kérdését Hanauer püspök a szabályzat új átdolgozása esetén megváltoztathatónak tartotta, azonban nem tartotta elégséges oknak az egész szavazás megsemmisítésére. A párbaj kapcsán leszögezte, hogy az

„nagyon súlyos vétség az egyház, a fegyelem és a katolikus élet ellen. Azonban módja van az expiációnak [jóvátétel, kiengesztelés] is. [...] A mai társadalmi kényszer mellett több esetről is tudunk, amikor eléggé exponált katolikusok a társadalmi konvenciót sajnos elébe helyezik az egyház bölcs és szent törvényének, de ezek minden esetben megnyugtató módon elégtételt is szolgáltatnak sajnálatos ballépésükért. Ennek ez esetben is be kell következni.”

Zárásul reflektált a fellebbezésben foglalt pártpolitikai túlkapásokra.

„Végül az utolsó pont a választás alkalmával kifejtett nagymérvű politikai agitációt említi fel és 39 név szerint felsorolt tanú kihallgatását kívánja. Már bevezető szavaimban sajnálkozásomat fejeztem ki amiatt, hogy az egyházi életbe pártharcokat kevertek bele. Azonban sajnálatos tapasztalat, hogy Kiskunfélegyházán minden választás, bármennyire nincs érintkezése a napi politikával, politikai pártállás szerint intéztetik el. Ezen sajnós nincs módomban segíteni. Az esetleges új választás megint csak és kétségtől még élesebb pártszínezettel folynék le, és a 39 kihallgatandó tanúval szemben legalább is ugyanannyi ellentanú sorakoznék fel. Miután ez nemcsak egyházi téren van így, ez ellen alig van más fegyverem, mint a türelmes kivárása annak az időpontnak, amikor a közérdek elfoglalja helyét minden magánérdek előtt és felett, és mindenki igazi hazafi és igazi hívő módjára a maga kis szempontjait alá tudja rendelni a nagy közös szempontoknak és az eddigi ellenfelek megértéssel fognak kezni, hogy meg tudják valósítani a mindnyájuk által óhajtott nagy célokat. Ez az én imádságom a jó Istenhez és kérésem minden pártálláson lévő kiskunfélegyházai híveimhez.”

A választáson alulmaradtak abban bíztak, hogy a püspök által hivatalból kinevezendő tagok számát esetleg meg lehet emelni annyival, hogy az megközelítse a megválasztottak számát, de ez az egyházközségek igazgatási szabályzatában foglaltaknak ellentmondott.⁵⁵ Meg kellett tehát oldani, hogy a fennmaradó helyekre az egyházi egyesületek, kongregációk, az Actio Catholica stb. vezetői közül minél többen bejussanak. Éppen ezért vált súlyos kérdéssé a nők képviselő-testületi tagsági helye. Toldy Jenő szerint „több oldalról merült föl az a nézet, hogy most a kevés hely férfiak részére volna szükséges”, bár teljes elismeréssel adózott a katolikus asszonyok által az egyház érdekében addig végzett munka előtt.⁵⁶

Az újonnan választott egyházközségi képviselő-testület 1936. szeptember 12-én tartotta alakuló ülését. A gyűlésen Toldy Jenő egyházi elnök — talán az újonnan bekerült tagoknak címezve figyelmeztetésül és miheztartás végett — különösen hangsúlyozta a szabályzat azon pontjait — a 20. és 80. §-okat —, amelyek a képviselő-testületi tagság megszűnésére vonatkoz-

⁵⁵ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-3975/1936, benne a kiskunfélegyházi hívek 1936. augusztus 28-án kelt levele.

⁵⁶ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-3975/1936, benne Toldy Jenő 1936. szeptember 6-án kelt 176/1936 sz. levele.

nak.⁵⁷ A testület világi elnöknek ismét dr. Hoffer Józsefet választotta meg, igaz, hogy Toldy Jenő szerint ez csak „szépségflastrom” volt a választásra, a plébános magyarázata szerint ugyanis a győztesek nem tudtak Hoffer helyett „saját, kevés készletükből odavalót állítani.”⁵⁸

Toldy Jenőt bizonyára lelkileg és egészségileg is megviselte az egyházközség körül kialakult problémás helyzet. Már 1936 szeptemberében egyik levelében arra panaszkodott, hogy amikor sürgős ügyek miatt szabadságát megszakítva Félegyházára hazautazott, a kényszerű tíznapi otthonlét alatt — „a meglehetősen jellegzetes félegyházi atmoszférában és viszonyok között” — a testsúlyából leadott két-két és fél kilót.⁵⁹ Egy év múlva, életének 66. esztendejében, 1937. szeptember 11-én rövid betegség után elhunyt. Halálával a kiskunfélegyházi katolikus egyházközség, az iskolaszék és a Constantinum erős támaszát, aktív vezetőjét veszítette el. A váci püspök Toldy halála után Zámbo Dezső újtemplomi plébánost nevezte ki az egyházközségi képviselő-testület egyházi elnökévé.⁶⁰ Az Ótemplom új plébánosa 1937. december 11-től Vedres Béla lett.⁶¹ A két plébános, Zámbo és Vedres között, ahogy az a későbbiekben ki fog derülni, már korántsem volt akkora összhang, mint Toldy Jenő idejében.

Az egyházközségi képviselő-testület megújítása 1939-ben

Az 1936-ban komoly pártcsatározások során megválasztott egyházközségi képviselő-testületi tagok felének mandátuma 1939-ben lejárt. A grémium szeptember 25-i ülésén az a döntés született, hogy a rendkívüli időkre való tekintettel — nyilvánvalóan a második világháború szeptember 1-jei kitörésére gondoltak — kérni kell a püspöktől az esedékes választás elhalasztását, a képviselő-testület megbízásának meghosszabbítását. A főpásztor nem tartotta indokoltnak a kérést, és nem is tett neki eleget. Utalva az 1936-as választási tapasztalatokra emlékeztetett ugyanakkor arra, hogy

„szerte az egyházmegyében állandóan folynak egyházközségi képviselőtestületi választások, és ahol a szenvedélyek el nem hatalmasodnak és az egyházközségi képviselőtestületi választásba bele nem tartozó kérdéseket nem vetnek fel, ott a választás izgalmakat nem okoz és nem zavarja meg a békét.”⁶²

⁵⁷ HU-MNL-BKML-XII.21. 1936. szeptember 12-i egyházközségi képviselő-testület ülésének jegyzőkönyve.

⁵⁸ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4271/1936, benne Toldy Jenő 1936. szeptember 17-én kelt szám nélküli levele.

⁵⁹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4271/1936, benne Toldy Jenő 1936. szeptember 17-én kelt szám nélküli levele.

⁶⁰ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-4711/1937.

⁶¹ Vedres Béla (1884. március 2., Sövényháza — 1962. január 25., Sándorfalva) a Csongrád megyei Sövényházán született, 1906-ban szentelték pappá. Káplánként működött Mindszenten, Hódmezővásárhelyen, Cegléden, Csongrádon, Rákospalotán. Az 1911-ben alapított pestújhelyi plébánia első plébánosa. Toldy Jenő halála után megpályázta a megürült ótemplomi plébánosi pozíciót. A városi képviselő-testület 1937. november 26-án a hat jelentkező közül őt választotta. A váci püspök 1937. december 11-én nevezte ki a Sárlos Boldogasszony-templom plébánosává. Ezt a tiszteletet 1951. június 17-ig töltötte be, majd kényszernyugdíjazták. Félegyházát egyik óráról a másikra kellett elhagynia, Sándorfalvára költözött, ott élt haláláig. Félegyházán temették el. KÁLLAINÉ 2011: 127–129.

⁶² VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-6002/1939.

A döntés értelmében tehát a félegyházi egyházközségi képviselő-testület 1939. október 28-i ülésén a tagok fele, 31 fő sorshúzás útján kikerült a testületből.⁶³

Problémát jelentett viszont az 1939. január 1-jén életbe lépett új egyházközségi szabályzat 13. §-a, amely szerint Kiskunfélegyházán az egyházközségi képviselő-testületnek 50-nél több választott tagja nem lehetett. A kilépett 31 személy helyére 25 új tagot terveztek megválasztani. A végeredményként 56 választott fős testületet eredményező eljárást egyesek szabálytalannak tartották, és a püspöknél teljesen új, 50 fős grémium megválasztását kérvényezték. A főpásztor elutasította a kérést, és szabályosnak nyilvánította a hatfőnyi többséggel rendelkező majdani testületet.⁶⁴ Mindezekből leszűrhető, hogy az 1936-ban megalakult testület egyik részének — a Horváth Zoltán-tábornak — ahhoz fűződött érdeke, hogy elhalasszák az új választás terminusát, tehát továbbra is az eredeti összetételű testület intézze az ügyeket, míg többek a teljes tagcsere mellett foglaltak állást. Hanauer püspök — a szabályzat előírásaihoz ragaszkodva — döntéseivel az arany középúton maradt.

Az egyházközség elnöke, Zámbo Dezső december elején azt jelentette a főpásztornak, hogy megegyezésre jutott a különböző pártok vezetőivel, igyekezett mindent elkövetni egy közös hivatalos lista összeállításáért, hogy a híveket megkímélje a szavazással járó korteskedéstől, zaklatásoktól.⁶⁵

A december 12-i egyháztanácsi ülésen Zámbo bejelentette, hogy az egyháztanács által kiküldött jelölőbizottság összeállította az esedékessé vált egyházközségi képviselő-testületi választás hivatalos listáját, amelyet úgy készítettek el, hogy

„abban minden népréteg képviselve van s így valószínű, hogy nem kell kitenni a város közönségét egy választás izgalmainak. A jelölőbizottság a lista összeállításánál minden oldalról jövő kíváncsiságot figyelembe vett és lehetőség szerint teljesített is.”

Az egyháztanács a bemutatott hivatalos listatervezetet egyhangúlag elfogadta, és elrendelte annak 15 napi közszemlére való kitételét és a templomokban való kihirdetését. A választás időpontját 1939. december 28-ára tűzték ki, a választás felügyeletére és irányítására, valamint a szavazás levezetésére választási és szavazatszedő bizottságot jelöltek ki.⁶⁶

Azonban az elkészült hivatalos listán kívül 1939. december 18-án, vagyis a megengedett időhatáron belül, 40 ajánló aláírásával, tehát a szabályoknak megfelelő módon, egy másik listát is beadtak az Egyesült Keresztény Jobboldal nevében. Zámbo mint az egyházközség egyházi elnöke, elfogadta és érvényesnek nyilvánította a második listát is. A külön listát állítók saját rölapot adtak ki programjukkal, amely szerint céljuk

„egyrészt a katolikus hitéletnek kimélyítése, másrészt amennyire csak lehetséges, a mindnyájunkat annyira sújtó magas egyházi adó minél kisebbre való leszállítása. Ezért küz-

⁶³ HU-MNL-BKML-XII. 21. Az egyházközségi képviselő-testület 1939. október 28-i ülésének jegyzőkönyve.

⁶⁴ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-7356/1939., benne Matuz Károly 1939. december 5-én kelt levele, és a váci püspök 1939. december 6-án kelt válasza.

⁶⁵ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-7356/1939., benne Zámbo Dezső 1939. december 3-án kelt 1800/1939 sz. levele.

⁶⁶ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-291/1940, benne kivonat az egyháztanács 1939. december 12-i ülésének jegyzőkönyvéből.

dünk, ezért vesszük fel a harcot mi, akiket nem a pártpolitikai érdek, hanem vallásos meggyőződésünkől fakadó hitünk hozott össze egy táborba.”⁶⁷

Zámbó Dezső a külön lista átvétele után elfogadni látszott a tényt, hogy kénytelen lesz levezé-nyelni egy választást, de időközben — talán a rossz emlékű 1936-os voksolás tapasztalataiból okulva — meggondolta magát, és a választás elkerülésén iparkodott. Bár előkészületeket tett ugyan a szavazás lebonyolítására, nevezetesen kinyomtatatta a választás helyét, módját és ide-jét feltüntető falragaszokat, a szavazólapok nyomdai előállítását megrendelte, a szavazatszedő küldöttségek tagjait írásban értesítette, két példányban leíratta a külön listát, és azt a két plébá-niatemplom ajtajára kifüggesztette, de a falragaszokat már nem ragasztatta ki, és a szavazást sem hírlapban, sem más módon nem hirdette.⁶⁸ A második listát aláíró 40 fő közül három személy ajánlását érvénytelennek nyilvánította. Egyikük nevét tévesen — Kiss Czakó József helyett Kis Szabó József —, a másik két illetőt pedig sehogy sem találta a választók listáján. Az utóbbi két személy aláírását Zámbó utólag mégis érvényesnek minősítette, mert más lak-címen ugyan, mint amit az ajánlásnál megadtak, de szerepeltek a választók névjegyzékében.⁶⁹ Az ajánlások száma azonban más formában is csökkenni kezdett. December 23-ig az aláírók közül 17-en, azon a címen, hogy őket félrevezették, tanúk előtt visszavonták aláírásukat, amely-ről Zámbó Dezső jegyzőkönyvet vett fel. Ezek után a külön listát ajánlók száma csupán 20 maradt, és mivel a törvényes szabályzat előírta, hogy a beadott külön lista csak akkor érvényes és bocsátható szavazásra, ha azt annyi választó ajánlja, amennyi a választandó tagok száma, tehát jelen esetben 25, így Zámbó a külön listát az ajánlók elégtelen száma miatt érvénytelen-nek nyilvánította.⁷⁰

Az Egyesült Keresztény Jobboldalt felháborította az eljárás, ezért hivatalosan, tanúk jelen-létében felsorakoztattak az ajánlásukat visszavonók közül néhány embert Zámbó előtt, akik kérték az ajánlásuk visszavonását hatálytalanítani, így próbálva megmenteni a külön lista érvé-nyességét. Zámbó elutasította kérésüket. Erre az érdekeltek december 24-én táviratban tilta-koztak Hanauer püspöknél, aki azonban a szűkös határidő és a karácsony közeledte miatt nem tudott volna semmit sem tenni a december 28-ára meghirdetett választás előtt.⁷¹ Így — Zámbó Dezső értelmezésében — egyedül maradt a hivatalos lista, mellőzni lehetett a szavazást. Ennek értelmében tehát december 28-án a hivatalos listán szereplőket egyhangúlag megválasztott egyházközségi képviselő-testületi rendes, illetve póttagoknak jelentette ki.⁷²

A külön listát állítók azonban nem tétlenkedtek, január 5-én két példányban készült, ta-núk előtt tett vallomásokkal, hivatalosan dokumentált jegyzőkönyvekkel megtámogatott, kö-zel száz aláírással ellátott fellebbezést adtak be a püspöki hatósághoz. Az iratokból kiderül, hogy a hivatalos lista támogatói december 19. és 23. között nyomást gyakoroltak a külön lista ajánlóira, hogy azok Zámbó Dezső előtt vonják vissza ajánlásukat, így érvénytelenítve a külön

⁶⁷ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-291/1940, benne az Egyesült Keresztény Jobboldal 1939. decemberi röplapja.

⁶⁸ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-291/1940, benne 1940. január 5-én kelt fellebbezés az 1939. december 28-i kép-viselő-választással kapcsolatban.

⁶⁹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-553/1940, benne Zámbó Dezső 1940. január 25-én kelt 186/1940 sz. levele.

⁷⁰ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-291/1940, benne jegyzőkönyv az 1939. december 28-i választásról; 1940. január 5-én kelt fellebbezés.

⁷¹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-7719/1939.

⁷² VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-291/1940, benne jegyzőkönyv az 1939. december 28-i választásról.

listát. A nyolc tanúvallomást tevőt — nyilatkozatuk szerint — Zámbó megbízottjai beszéltek rá ajánlásuk visszavonására. Azzal győzték meg őket, hogy a külön listások mindenkit félrevezettek, hiszen akik ott szerepelnek, nyilasok, akik egyházellenesek, és nem járnak templomba sem. Ketten is felidéztek Zámbó küldöttjeinek azon — ma már nehezen visszafejthető jelentésű, talán a háborús helyzetre, az elszegényedésre utaló — szófordulatát, hogy ha a külön lista nyer, „mi mindannyian csak csajkával járulhatunk az étkezésekhez”, illetve „csajkával kellene mindnyájunknak az ebédért eljárni”. Többek előtt hangoztatták azt az érvet is, hogy ha az illető nem vonja vissza az ajánlását, akkor választást kell tartani, ami legalább 3–4000 pengő kiadást jelentene az egyházközség számára. Előfordult, hogy egy-egy személyt többen, többször is felkerestek, és szinte erőszakosan addig győzködték, míg el nem ment velük a plébániára, és alá nem írta az ajánlást visszavonó dokumentumot.⁷³

Az Egyesült Keresztény Jobboldal tagjai a püspökhöz küldött levelükben kijelentették, hogy ők nem képviselnek politikai pártot, a tömörülés nevét ad hoc, a külön lista beadásakor találták ki. Érthetetlennek tartották Zámbónak a szavazást minden áron elkerülni igyekvő, kényelmes eljárását. Utólag sajnálták, hogy nem hívtak még több aláíró a külön lista ajánlására, hiszen lett volna még jelentkező bőven, de amikor Zámbó 40 aláírás után érvényesnek nyilvánította az új listát, nem tartották szükségesnek a többieket is mozgósítani. Szerintük pont a plébános kevert politikát a választásba, hiszen a hivatalos listán két országgyűlési képviselő — dr. Horváth Zoltán és dr. Tóth József — is szerepelt, igaz, mindketten más-más párt színeiben indultak. Kifogásolták továbbá, hogy a hivatalos listán tömegesen tűntek fel olyanok, akiknek egyháztanácsosi megbízása — legalábbis a külön listások szerint — összeférhetetlen családi körülményeikkel. Itt arra gondoltak, hogy az egyháztanács iskolaszékként is működött, fennhatósága alá tartozott az elemi népiskolai tantestület, amelynek tagjai közül többen rokoni kapcsolatban álltak a hivatalos lista egy-egy jelöltjével.⁷⁴

Zámbó Dezső erre a problémára már hamarabb rátapintott, ugyanis már december elején, még a külön lista felbukkanása előtt megírta a főpásztornak, hogy

„az egész nagy politikai küzdelem és tusakodás a tanítóválasztási jog miatt van, mert minden politikai párt a saját embereit szeretné tanítónak megválasztani, hogy azokban egy-egy kortest nyerjen.”⁷⁵

Nem lehet megítélni, hogy a tanítóválasztás körül kialakult harcok mennyire szóltak valóban a pártpolitikáról és mennyire a „kenyéririgységről”, az egzisztenciaféltésről.

Érdemes idézni Zámbó Dezső önmaga védelmére felhozott indokait a külön lista érvénytelenítése kapcsán. A püspökhöz intézett levelében így írt:

„meg kell jegyeznem, hogy meglepett az a tény és ennek kifejezést is adtam, hogy a pártok megegyezésével — a nyilasokat kivéve — összeállított közös hivatalos listával szemben külön ellenzéki lista benyújtását az itteni nyilas párt elnöke jelentette be és tényleg ő nyúj-

⁷³ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-291/1940, benne az ajánlások visszavonásával kapcsolatosan felvett vallomások.

⁷⁴ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-291/1940, benne az 1940. január 5-én kelt fellebbezés; VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-854/1940, benne az 1940. február 8-án kelt újabb panasz.

⁷⁵ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-7356/1939., benne Zámbó Dezső 1939. december 3-án kelt 1800/1939 sz. levele.

totta be a plébánián és hozta be az ajánlókat és személyes jelenlétével ellenőrizte az aláírásukat. Én csodálkozásomat fejeztem ki előtte, hogy miért avatkozik bele a nyilas párt az egyházközségi választásokba, amikor ők ellenséges érülettel viseltetnek az egyház iránt és meg akarják akadályozni a vallásos nevelést, oktatást és meg akarják fosztani az egyházat anyagi javaitól, hogy ne tudja teljesíteni a vallásos nevelés fontos misszióját és intézményeinek fenntartását. Felvettek ugyan az ellenzéki listába — cégérnek — néhány jó katolikus férfit is, akik közül többet meg sem kérdeztek, hogy akar-e az ellenzéki listával indulni vagy sem. Midőn a nyilas vezér, illetve pártelnök azt látta, hogy nem a legjobb szívvvel fogadom az ő szereplését, ekkor visszalépett és maga helyett az ellenzéki mozgalom élére állított két, kákán is csomót kereső és mindennek ellentmondó, összeférhetetlen természetű embert [...], s most már ők folytatták tovább a nyilas párt elnökének munkáját.”

Zámbó kitért arra is, hogy szerinte milyen személyes ellentétek generálták a feszültséget. A püspökhöz írt levelében így fogalmazott:

„Az egész fellebbezésből a minden áron való ellenzékiekedés és a személyem elleni támadás látszik, amelyre talán némi biztatást is kaptak a másik plébániától. Ugyanis midőn nálam kérték, hogy engedjem szavazásra az ellenzéki külön listát is, mert ha nem, úgy ők sürgönyileg kérik a püspököt, aki azt föltétlenül elrendeli, én a legfigyelmesebb módon felvilágosítottam őket, hogy a püspök az ő sürgönyükre nem intézkedhet, míg ebben az ügyben engem is meg nem hallgat. Erre pedig már fizikai idő sincs, tehát ne molesztálják sürgönyükkel a püspököt. [...] Ezután tőlem eltávozva elmentek az Óplébániára és a sürgöny küldését ott eszelték ki, ill. fogalmazták meg, amit onnan következtettek, mert Vedres apát úr áttelefonált hozzám, hogy teljesítsem a két úr kérését — amit ő is helyesel — mert ha nem, úgy ezek sürgönyöznek a püspöknek és szégyen lesz rám, ha elrendeli a szavazást, amit ő biztosra vesz. Én telefonon kértem, hogy ne avatkozzék bele ebbe a dologba, mert hiszen nem ismeri eléggé az ügyet és a mozgató rugókat. Plébános társam azonban erre nem válaszolt, hanem letette a telefon hallgatót. Bántja ugyanis hiúságát nagyon, hogy nem ő az egyházközségi elnök és a kerület esperese. Az iskolaszéki elnökséget és a ker. tanfelügyelőséget, amelyek sok dologgal és kényelmetlenséggel járnak, kérésemre sem akarja elvállalni, csak azt, ami díszet jelent és kevés dologgal jár. Én azonban ezt nem veszem tudomásul és tovább is megértő paptársi, testvéri szeretettel érintkezem vele, ami úgy látszik mégis csak hat rá és a jövőben talán nem fog ellenem, az én kisebbségemre dolgozni, mint a múltban a szentesi ügynél tette. Ezeket nem panaszképpen mondom, csak megemlítem, hogy a fellebbezésre teljes világosságot derítsek. A fellebbezők és aláírók 90%-a az óplébánia hívei.”⁷⁶

Zámbó interpretálásában tehát az 1939-es választási bonyodalmak esetében a törésvonalak nemcsak politikai pártok, hanem személyes ellentétek, plébániák közötti rivalizálások mentén húzódtak.

| ⁷⁶ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-553/1940, benne Zámbó Dezső 1940. január 25-én kelt 186/1940 sz. levele.

Hanauer püspök 1940. február 1-jén a fellebbezést elutasította, és jóváhagyta a hivatalos listán szereplők képviselő-testületi tagságát.⁷⁷

Az új képviselő-testület összetétele annyiban különbözött a többitől, hogy a városban 1932-ben megtelepedett ferences szegénygondozó nővérek is képviselték egy fővel rendjüket, így a testületben a hivatalból kinevezettek között a Constantinumból delegált két nővérrel együtt három apáca is helyet kapott. Civil nő továbbra sem került a tagok sorába. A képviselő-testületbe a püspök 12 főt nevezett ki, hivataluk révén 39-en voltak tagok, hozzájuk csatlakozott a 31 bennmaradt és a 25 újonnan megválasztott tag, így az összlétszám 107 főre nőtt.

Az egyházközség működése az 1940-es években

Az 1940 elején megalakult egyházközségi képviselő-testület felének mandátuma 1943 januárjában lejárt. A váci püspök⁷⁸ — Zámbó Dezső kérésére —, a háborús helyzetre való tekintettel a képviselő-testület megbízását egy évvel meghosszabbította.⁷⁹ Egy esztendő elteltével, 1944. február 15-én a tagok felét újraválasztották. A választás a szabályzat és a vonatkozó rendelkezések pontos betartása mellett rendben zajlott le. Mivel ellenlistát nem adtak be, a hivatalos listán szereplő jelölteket egyhangúlag megválasztották egyházközségi képviselő-testületi tagokká. A megszabott határidőn belül semmiféle fellebbezést nem adtak be sem a választás, sem a megválasztottak ellen.⁸⁰ Az új testület 1944. április 20-án tartotta alakuló ülését. A tagok közül tízet Pétery József váci püspök nevezett ki, 42-en hivataluk alapján kerültek be. Ez utóbbi csoportból három nővér a Constantinumot, egy nővér a ferences szegénygondozókat képviselte, és helyet kapott egy-egy szerzetes a város területén lévő Szentkút-kegyhelynél 1940-ben megtelepedő pálosok, valamint a Félégyházán 1942-ben missziós házat nyitó verbíták közül. Az 50 választott taggal együtt a testület összlétszáma 102 fő lett.⁸¹

Súlyos veszteség érte a város hívő közösségét, amikor Zámbó Dezső újtemplomi plébános — több mint 30 éves félégyházi működés után — 1945. március 23-án súlyos betegségben Budapesten elhunyt. Utódja a félégyházi születésű Szabó László lett.⁸² Az egyházközségi képviselő-testület elnöki tisztségét az ótemplomi plébános, Vedres Béla vette át. Ő, leterheltségére hivatkozva, hamarosan kérvényezte, hogy Szabó vegye át az iskolaszék elnöki tisztségét.

⁷⁷ HU-MNL-BKML-XII.21. Egyházközségi képviselő-testület 1940. február 20-i ülésének jegyzőkönyve.

⁷⁸ Hanauer Árpád István 1942-ben bekövetkezett halála után Pétery József (1890. június 21., Miskolc-Mindszent — 1967. november 25., Hejce) foglalta el a püspöki széket. Főpásztori szolgálatát 1942-es kinevezésétől 1953-as akadályoztatásáig látta el. BALOGH—GERGELY 1996: 50.

⁷⁹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-223/1943.

⁸⁰ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-1821/1944., benne Zámbó Dezső 1944. március 25-én kelt 441/1944 sz. levele és a választásról felvett jegyzőkönyv.

⁸¹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-2436/1944.

⁸² Szabó László (1905. február 1., Kiskunfélegyháza — 1989. május 20., Székesfehérvár). 1928-ban szentelték pappá. Több helyen működött hitoktatóként (Lajosmizse, Újhartyán, Monor, Szolnok, Pestszentlőrinc, Kispeszt, Rákospalota, Kispeszt-Wekerletelep). 1945-ben rövid ideig a félégyházi Újtemplomban volt kisegítő lelkész. A templom plébánosi állására kiírt pályázat elbírálásának idejére Gyömrőre helyezték adminisztrátornak. A város 1945. június 28-i (egyébként történetében utolsó) plébánosválasztó közgyűlésén Szabó Lászlót választották meg a Szent István-templom plébánosává. Félégyházi hivatalából politikai nyomásra 1958-ban felmentették, Mezősásra helyezték. A következő évben nyugdíjba vonult, de ezután is tevékenykedett még Dányban. A székesfehérvári papi otthonban hunyt el, a kiskunfélegyházi családi sírkertben helyezték örök nyugalomra. KÁLLAINÉ—KŐFALVINÉ 2010: 110.

A főpásztor úgy oldotta meg az ügyet, hogy Szabót kinevezte az egyházközség képviselő-testületének iskolai ügyek intézésben önálló jogkörrel bíró helyettes egyházi elnökévé.⁸³

A következő évben — a politikai átalakulásoknak köszönhetően — már érezhetően megváltozott a város és a helyi egyház viszonya. A városi közgyűlés felkérte ugyanis a váci püspököt, hogy „a r. k. egyházközségi választások kiírásáról mielőbb gondoskodjon,” annál is inkább, mivel annak — szerintük — már az 1944. évben meg kellett volna történnie. A közgyűlési határozat kifejtette, hogy a város nem akar beleavatkozni az egyház belügyeibe, azonban feltétlenül szükségesnek tartja az egyházközség képviselő-testületének újjáalakítását, hogy „az egyházközségen belül a tantestület tagjai demokratikus irányban neveljék gyermekeinket, olyan szellemben, amit megkíván a demokratikus Magyarország felépítése.” Kérdéses, hogy kik ülhetek vajon a városi képviselők padsorában, hogyan kerülhette el az indítványt tevő, illetve az azt elfogadó képviselők figyelmét az a tény, hogy a helyi egyházközségi képviselő-testület megújítása 1944 februárjában már szabályosan lezajlott, illetve miért nem tudták, hogy pontosan milyen jogkörökkel rendelkezik az iskolaszék. Pétery József váci püspök mindenestre elegánsan oldotta meg az ügyet. Közölte a várossal, hogy a magyarországi Püspöki Kar 1944. évi tavaszi tanácskozásán elhatározta, hogy az egyházközségi képviselő-testületi választások az egész ország területén 1947. év május végéig szüneteljenek.⁸⁴ Leírta továbbá, hogy ezt a rendelkezést az egész ország területén mindenütt tudomásul vették és végrehajtották, az nem is okozott sehol zavart. A rendelkezés értelmében a püspök még ott sem engedélyezhette az egyházközségi képviselő-testületi választások megtartását, ahol új egyházközségek alakultak. Ezért a félegyházi képviselő-testület kérésének nem tehetett eleget, de megnyugtatta az aggódókat, hogy főpásztori gondossággal fog ügyelni arra, „hogy a mostani képviselő-testület működésében a véghatározat indoklásában kifejtett szempontok minden tekintetben érvényesüljenek.” A városi közgyűlés különösebb kommentálás nélkül elfogadta a püspök választát.⁸⁵

Az 1946. év más problémákat is felszínre hozott. Az egyházközségre nagy terhet rótt az általános iskolák megszervezése, ráadásul az egyházi adó beszedése körül is újabb nehézségek jelentkeztek. Egyre több gondot okozott az egyházi adó egységes kezelése, ugyanis Félegyházán továbbra is a városi hivatal szedte be az egyéb adófajták mellett az egyházit is. A főpásztor — Vedres Béla hozzá intézett levelére válaszolva — megjegyezte, hogy bár „a mostani közfelfogás érthető okokból nem kedvező az egyházi adózásra és a közös kezelésre sem, azért elvi okokból ragaszkodni kell hozzá, amíg csak lehet.” Valószínűsítette ugyanakkor, hogy a közös kezelés keretében befolyó összeg nem lesz elegendő az egyházközségi szükségletek fedezésére. Elkerülhetetlennek látta, hogy Félegyháza lassan áttérjen az önkéntes megajánlás rendszerére, amely addigra már az egyházmegye több településén is bevett gyakorlattá vált. Pétery püspök előre látta, hogy

⁸³ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ö-3038/1945.

⁸⁴ A püspöki kar 1944. március 14-i tanácskozásán úgy határozott, hogy az egyöntetű terminus érdekében minden egyházközségben 1944. május végéig lefolytatja a képviselő-testületi választásokat. Ezen döntés értelem szerű folyamánként 1947 májusáig nem kerülhetett sor újabb választásokra. BEKE II. 1992: 407.

⁸⁵ HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1946. április 5-i ülés, 148/1946 sz. határozat; HU-MNL-BKML-V.175.b. 4243/1946; VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ö-1922/1946.

„ha a viszonyok nem fordulnak kedvezőbbre, előbb- utóbb csakis önkéntes adakozásból tudjuk majd az egyházközségi szükségleteket fedezni.”⁸⁶

Ez az idő 1948-ban jött el.⁸⁷

1947-ben ismét esedékessé vált az egyházközségi képviselő-testület megújítása. Az egyház-tanács által összeállított hivatalos listát a szabályok szerint közszemlére tették, ellene sem felszólamlás nem volt, sem ellenlistát nem adtak be, így a jelölteket a választóbizottság 1947. június 14-én a szabályzat értelmében egyhangúlag megválasztott egyházközségi képviselő-testületi rendes és póttagoknak jelentette ki. Az új idők új szelét jelezte, hogy amikor az egyházközség elnöke azt kérte a helyi gimnáziumtól, hogy az újjáalakuló egyházközségi képviselő-testület tagjai közé a tanári testület — szokás szerint — saját kebeléből is jelöljön tagokat, a tanárok nem kívántak élni a felajánlott lehetőséggel, bár szívesen fogadták volna, ha az egyházközségi képviselő-testületbe a tanári kar néhány tagját személy szerint meghívnák vagy ki-neveznék. Arra hivatkoztak, hogy a gimnázium községi jellegű, és próbálták elkerülni, hogy a képviselő-testület tagjainak összeállítása bármilyen oldalról is megtámadható legyen.⁸⁸

A város élére 1948-ban új polgármester került. Mivel hivatalból tagja lett az egyházközségi képviselő-testületnek, a grémium 1948. május 31-i ülésén letette az ilyenkor szokásos esküt. A város és a helyi egyház kapcsolatában bekövetkezett változás újabb jeleként értelmezhető, hogy a polgármester ugyanezen az ülésen egyedülként nem szavazta meg a katolikus iskolák államosítása ellen tiltakozó, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek címzett távirat elküldését.⁸⁹

Az egységes egyházközség megszüntetése 1948-ban

A közös egyházközség, illetve a közös egyházközségi képviselő-testület megosztásának ötlete már 1947 elején felmerült. Pétery József váci püspök ekkor arról értesítette Vedres Béla ótemp-lomi plébánost, hogy Szabó László a Szent István Plébánia hitéleti jelentésében felvetette a kiskunfélegyházi egységes egyházközség kettéválasztásának gondolatát. A főpásztor az eszme indokaként felhozta, hogy

„minden plébános legbuzgóbb világi munkatársait az egyházközségi képviselőkben és tanácsosokban kell, hogy megtalálja. Ha nincs saját egyházközsége, ettől az értékes lelkipásztori segítségtől elesik. A nagybirtokrendszer megszüntetésével kapcsolatos 5621/1945. III. OFT elvi határozatok (1945. évi V. körlevél 45/2382.szám) is indokoltá teszik a plébániánként különálló egyházközség létesítését.”

Ez utóbbi érvnél a püspök az Országos Földbirtokrendező Tanács azon rendelkezésére gondolhatott, amely a több plébániával rendelkező települések számára 100 holdra kiegészítendőnek

⁸⁶ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-4312/1946.

⁸⁷ HU-MNL-BKML-XII.21. Az egyházközségi képviselőtestület 1948. május 31-i ülésének jegyzőkönyve.

⁸⁸ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-4555/1947.

⁸⁹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó-4617/1948.

ítélte meg az egyházi birtokot.⁹⁰ A főpásztor két együttműködő egyházközség alakítását tervezte. Elképzelése szerint mindkét plébánia hívei külön, de ugyanazon a napon választanak meg az egyházközségi képviselőket és tanácsosokat, azután a két külön megválasztott képviselő-testület és tanács állandóan együtt tartaná meg a gyűléseit.⁹¹ Vedres Bélát meglepte plébánostársa előterjesztése, ezért gondolkodási, illetve informálódási időt kért. Közel öt hónap elteltével reagált érdemben a felvetésre, és számos nehézségre világított rá.⁹²

Felhívta a figyelmet arra a — kiterjedt tanyás külterülettel rendelkező Félégyháza esetében — nagyon gyakori, ám a közös adózás miatt addig problémát nem okozó helyzetre, amikor egy hívó az egyik plébánia területén lakott ugyan, de földbirtoka a másik plébánia területére esett. Nem látta tisztázottnak továbbá a tanyai lelkészség és az önálló munkakört betöltő expositura (Fülöpjakab és Pálosszentkút) státuszát az egységes egyházközség esetleges kettéosztása esetén. A kül- és belterületi iskolák plébániánkénti nem egyenletes eloszlása is gondot jelenthetett. Ehhez kapcsolódóan felhozta a két plébániához tartozó hívek létszámában mutatkozó nagy eltérést, egyúttal javasolta a plébániák határának — az Ótemplom számára kedvezőbb — kiigazítását. Kitért továbbá az egyházközségi képviselő-testület tagjainak nem mindig megfelelő aktivitására is. Szavai szerint

„az egyházközségi képviselőtestületben van 10-15 komolyan gondolkodó, igazán értékes emberünk, akik az egyházközség anyagi ügyeinek vitelében számottevő munkatársaink, úgyhogy e szempontból a dolgaink majdnem kifogástalanul mennek. A képviselőtestület túlnyomó része kiváló pártember, akik azért vannak bent, hogy tanítóválasztás esetén a párt szándéka szerint szavazzanak, ha kell, a Főhatóság ellen is. Máskor a gyűléseknek feléje sem néznek.”

Levele zárásaként azt kérte a püspöktől, hogy tekintsen el az egyházközség felosztásától. A főpásztor akceptálta a kifogásokat, és eleget tett Vedres kérésének.⁹³

Az 1948-as események azonban új lendületet adtak az egységes egyházközség szétválasztásának. Azok az akadályok, amelyek addig inkább az ügyek egyben tartását indokolták — azaz az iskolák felügyelete és az egységes adózás kezelése — a politikai viszonyok változásának „köszönhetően”, elhárultak. Az iskolákat államosították, a város nem gondoskodott tovább az egyházi adó beszedéséről, és bár kegyúri jogait nem adta fel, de az ebből adódó kötelességeinek csak töredékesen tett eleget. Szabó László 1948 júliusában ismét megkereste Pétery József püspököt az „egyetlen hatalmas egyházközség” kisebb egységekre való szétbontása ötletével.⁹⁴ Indokai között szerepelt, hogy mivel az egyházi hozzájárulást a várostól függetlenül immár maguknak kell beszedniük, a hívók bizonyára nagyobb buzgalommal törődnének saját plébániájuk fenntartásával, ha abban nem érintett másik plébánia. Szabó László a hatékonyabb érdekérvényesítést is szóba hozta, megfogalmazása szerint:

⁹⁰ A rendelkezés szövegét közli: HORVÁTH (é. n.)

⁹¹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne a váci püspök 1947. január 29-én kelt 546/1947 sz. levele.

⁹² VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne Vedres Béla 1947. február 22-én kelt 81/1947 sz., és 1947. július 21-én kelt 381/1947 sz. levele.

⁹³ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne a váci püspök 1947. augusztus 25-én kelt 546-3/1947 sz. levele.

⁹⁴ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne Szabó László 1948. július 3-án kelt 267/1948 sz. levele.

„A saját önálló egyházközség módot ad az egyes önálló lelkipásztoroknak arra, hogy jól megfontolt elgondolásaikat meddő viták és súrlódások nélkül megvalósíthassák. [...] Az egyházközségi önállóság — a hozzáértő helyi figyelők szerint is — nemcsak anyagi ügyeket illetően, de főként erkölcsi vonalon mondható igen előnyösnek.”

Szabó plébános javaslata alapján az egységes félegyházi egyházközség felosztásával a fülöp-jakabi és a leendő szentkúti lelkészségek is teljes önállóságot kaphatnának. Az újtemplomi plébános — feltételezve, hogy a főpásztor jóváhagyja az egyházközség széttagolását — már előre kérte a püspök hozzájárulását ahhoz, hogy az új egyházközségi képviselő-testületet a már megválasztott, illetve kinevezett és hivatalból bennlévő, a plébánia területén lakos egyházközségi képviselőkből alakíthassa meg, akiknek összlétszáma éppen megfelelt a szabályzatban előírtaknak.⁹⁵ Pétery József válaszában egyelőre a status quo fenntartása mellett foglalt állást.⁹⁶ Szabó László azonban továbbra is sürgette az önállóságot, amelytől gyorsabb intézkedési lehetőséget remélt. A hívek érzéseit ismerő tanácsadói szintén a külön egyházközség megalakítása mellett érveltek.⁹⁷ A főpásztor jelezte a két félegyházi plébánosnak, hogy az ügy részletesebb kivizsgálására püspöki biztost fog kiküldeni. Az ótemplomi plébános tovább bonyolította a dolgot, mivel az egyházközség szétválasztásának ügyéhez hozzá kívánta kapcsolni a plébániák területének arányosabb elosztása kérdését. Az évtizedek óta meglévő probléma — miszerint az Újtemplom területén addigra már kb. 6000 fővel többen laktak, mint az Ótemplom területén — Vedres számára azért vált sietősen megoldandóvá, mert aggódott, hogyan fogja finanszírozni az egyházi ingatlanok karbantartását. Ahogy a püspöknek indoklásul leírta:

„Földjeimet a múlt héten osztották szét. A várostól való járandóságaimat a minimumra szállították. [...] A jövőben teljesen a hívekre vagyok utalva. Több nép, nagyobb teherbíró képesség.”

Vedres Béla megküldte Vácra a plébániák közötti új, általa ideálisnak tartott határvonal tervét.⁹⁸ Amint Szabó László tudomására jutott plébánostársa kívánsága, a főpásztornál ismét püspöki biztos kiküldését szorgalmazta a helyzet tisztázása miatt. Leveléből kiderül, hogy milyen — részben személyes — sérelmek nehezítették a két plébános együttműködését. Szabó megfogalmazása szerint a hívei láthatóan örültek a remélt ténynek, hogy

„a plébániák fönntartásának gondjaiban nem fog fönnállni a kezdettől szükségtelen s csak súrlódásokra alkalmat adó függőségi helyzet. Ebben a helyzetben mindenkor a Szent István plébánia járt rosszul, mert az elnök rendszerint az idősebb, vagy mondjuk a régibb plébánia plébánosa volt, ha pedig nem, mint Zámbo — Vedres esetében, napirenden voltak a nem éppen épületes viták. Ezt mind el lehet kerülni a jövőben a különválás révén. Mert egyrészt mind a négy plébánia (a fülöpjakabi és a szentkúti is) fönn tudja a maga erejéből tartani magát, arra is tekintettel, hogy a kegyúr mind a négyet külön rovatban

⁹⁵ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne Szabó László 1948. július 5-én kelt 268/1948 sz. levele.

⁹⁶ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne a püspök 1948. augusztus 7-én kelt levele.

⁹⁷ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne Szabó László 1948. szeptember 9-én kelt 385/1948 sz. levele.

⁹⁸ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne Vedres Béla 1948. szeptember 27-én kelt 838/1948 sz. levele.

kezelte és kezeli, másrészt az akadékoskodásoktól mentesülve inkább nemes versengés, mint előnyök biztosításáért való futtatás lesz a következmény. Ez utóbbi miatt — helyzeti erő hiányában — nincs a Szent István plébániának alkalmas plébániaépülete, kálváriája, emiatt szégyenletesen elhanyagoltak a temetők stb. S most, amint hallom, plébánostársam különleges feltételekhez (újabb megosztása a Szent István plébániának) akarná kötni a szétválasztást, elfogadható okok hiányában bizonyára azért, hogy minél inkább elodázzódjék a legfelsőbb elhatározás és akarat érvényesülése.”⁹⁹

A püspöki kiküldött, Herrhof Mátyás 1948. október 5. és 7. között időzött Kiskunfélegyházán. Tapasztalatai alapján a gondok forrását a két plébánia közti — egyébként már nemzedékek óta fennálló — személyi torzszalkodás jelentette, amelyet adott esetben fokozott a két plébános „kor- és felfogásbeli különbsége”, a kettejük között fennálló féltékenykedés. Herrhof véleménye szerint ilyen körülmények között különösen nagy nehézséget jelentett, hogy csak egy képviselő-testület működött, amelynek létjogosultságát a múltban az iskolák közös fönntartása elengedhetetlenül szükségessé tette ugyan, de amellett — egyébként szabályellenesen — a plébániák szerinti külön képviselő-testületeket még forma szerint sem alakították meg. A püspöki biztos az adott személyi körülmények miatt csak az egyházközség teljes szétválasztását tartotta az egyedül járható útnak. Ismertette, hogy Vedres Béla két feltételt szabott a szétválasztásnak: a plébániai határkiigazítást és az Ótemplom restaurálását. A személyes városbejárás után Herrhof Mátyás elvetette a plébániák újratervezésének kérdését, és egy véleményen volt Szabó Lászlóval, miszerint az Újtemplom területéből inkább egy új lelkeszséget kellene kiszakítani, nem pedig az Ótemplom területét növelni. Az Ótemplom közös erővel való restaurálásának kívánságát azonban indokoltnak látta, mert az Újtemplom rendbehozása is közös forrásból történt 1938-ban. Az új képviselő-testületek felállításának módjára is tett javaslatot, valamint felhívta a püspök figyelmét, hogy a város nem adta fel a kegyuraságot, kisebb összegeket juttat még a személyi és dologi kiadásokra. Herrhof hangsúlyozta, hogy meg kell találni a módját annak, hogy ezt a fajta új gondoskodást ne lehessen majdan jogfeladásnak tekinteni.¹⁰⁰

Pétery püspök mindenben Herrhof Mátyás tanácsai szerint járt el. Az addig egységes kiskunfélegyházi egyházközséget — annak kifejezett hangsúlyozása mellett, hogy az adott egyházkormányzati intézkedés semmilyen tekintetben sem érintette a canonica visitatio érvényességét és azt a jogviszonyt, amely Kiskunfélegyháza város kegyúri mivoltából adódott — 1948. november hó 1-jétől kezdődő hatállyal négyfelé osztotta és az addigi egységes egyházközség keretébe tartozó Sarlós Boldogasszony, Szent István, Fülöpjakabszállás és Pálósszentkút plébániák területét, és azokat külön-külön önálló egyházközségeknek nyilvánította. Nem teljesítette Vedres Béla kérését, hogy az óplébánia határát az újplébánia területének rovására módosítsa, mivel az „ellentétben állna az idők parancsolta követelménnyel, hogy a nagy létszámú plébániák kisebb plébániákra osztassanak.” Hivatkozással a Püspöki Kar határozatára, miszerint az egyházközségi választások az egész ország területén általában egy időben tartandók meg, a főpásztor a négy új önálló egyházközség szervezetét nem választás, hanem a meglévő közös képviselő-testület tagjainak szétosztása útján kívánta megvalósítani. A fülöpjakabszál-

⁹⁹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne Szabó László 1948. szeptember 30-án kelt 443/1948 sz. levele.

¹⁰⁰ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne Herrhof Mátyás 1948. október 8-án kelt beszámolója.

lasi és a pálosszentkúti egyházközségek részére egyházközségi képviselő-testületi gondnokságot ígért kinevezni, miután a fennálló közös képviselő-testületben ezen két plébánia területéről nem volt elegendő számú képviselő. A főpásztor — az egyházi adó közös kezelésének szünetelése miatt — egyelőre nem rendelte el a város területén lévő négy önálló egyházközség központi tanácsának megalakítását. Tekintettel arra, hogy a Sarlós Boldogasszony plébánia temploma sürgősen restaurálásra szorult, és ezt a terhet az addigi közös egyházközségnek kellett volna viselnie, engedélyt adott arra, hogy a templomrestaurálási költségek fedezésére a többi három egyházközség területén is gyűjthessenek adományokat.¹⁰¹

A püspöki rendelkezés folytán tehát véget ért a város életében a közös egyházközség 15 évig tartó időszaka, és még 1948 végén megalakult a két belterületi templom különálló, saját egyházközsége. Az 1933-ban létrejött egységes egyházközséget annak idején a kényszer szülte. Feladatát több-kevesebb sikerrel ellátta ugyan, de az egyházközségi élet fejlődésének 1948-ra már inkább gátjává, mint mozgatórugójává vált, felosztása mindenképpen indokoltnak bizonyult. A városi szintű egyházközség működése Kiskunfélegyházán nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

Összegzés

Más városokban létezett közös egyházközségek működésének gyakorlatára vonatkozó kutatások ismeretének hiányában nehezen állapítható meg, hogy a kiskunfélegyházi példa mennyire számított egyedinek. A püspöki reakciókból ítélve nem a félegyházi, sok gonddal küzdő egyházközségi élet volt a tipikus. Ebből a szempontból viszont tanulságos az alföldi város helyzete, mert mintegy „állatorvosi lóként” felvonultatja azokat a problémákat, amelyen el tudott vérezni egy több plébániából álló közös egyházközség békés együttműködése: a politikai pártok beleavatkozása az egyházközségi képviselő-választásokba, a plébánosok és a hívek közötti érdekellentétek, a plébánosok egymás közötti rivalizálása és féltékenysége. A konfliktusok — bár mindig más szinten törtek felszínre — végigkísérték a közös egyházközség tevékenységét, noha az alapító Toldy Jenő — erőteljes vezetőként, vízióval rendelkező, integráló típusú személyként — néhány évig sikeresen tudta működtetni azt. Halála után azonban nem akadt olyan egyházi elnök, aki eredményesen tudott volna munkálkodni a kohézió hosszú távú fenntartásán. Az 1948-as országos szintű politikai események pedig végképp megágyaztak az egységes egyházközség szétszakadásának.

¹⁰¹ VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új-4488/1948., benne a váci püspök 1948. október 21-én kelt rendelkezése.

Felhasznált irodalom

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

HU-MNL-BKML-V.108.

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára. Kiskunfélegyháza Város Tanácsának és Képviselőtestületének iratai (1735–1950)

HU-MNL-BKML-V.175.b.

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára. Kiskunfélegyháza Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Közigazgatási iratok (1873–1949)

HU-MNL-BKML-V.188.

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára. Kiskunfélegyháza Város szabályrendeleteinek levéltári gyűjteménye (1878–1997)

HU-MNL-BKML-XII.21.

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára. Kiskunfélegyházi Római Katolikus Iskolaszék iratai (1873–1948)

KFL-V.76.

Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Kiskunfélegyházi Sarlósboldogasszony Plébánia iratai (1743–1950)

VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Ó

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár. Váci Püspöki Levéltár. Acta Parochiarum. Kiskunfélegyháza Ótemplom iratai (1761–1993)

VPKL-VPL-AP-Kkfháza-Új

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár. Váci Püspöki Levéltár. Acta Parochiarum. Kiskunfélegyháza Újtemplom iratai (1880–1993)

SZAKIRODALOM

BALOGH Margit — GERGELY Jenő

1996 *Egyházak az újkori Magyarországon (1790–1992). Adattár.* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 4.) Budapest: História, MTA TTI.

BÁNKINÉ Molnár Erzsébet

1996 *Polgárok Kiskunfélegyházán 1890–1913.* (Studia Folkloristica et Ethnographica 38.) Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke.

BEKE Margit

1992 *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944.* I–II. München–Budapest: Aurora.

BORBÉLY Tamás

2023 *A kegyúri jog gyakorlásával kapcsolatos politikai viták a dualizmus kori Magyarországon* (doktori értekezés) kézirat.

ERDŐ Péter

1997 Plébánia, egyházközség, közösség. *Teológia* 31/1–2, 9–22.

HORVÁTH Gergely Krisztián

- (é. n.) Földosztás vagy földfosztás? Az egyházakkal szembeni gyakorlatról, 1945. *Rubicon Online*. http://old.rubicon.hu/magyar/oldalak/foldosztas_vagy_foldfosztas_az_egyhazakkal_szembeni_gyakorlatrol_1945 (Hozzáférés: 2025. január 17.)

KÁLLAINÉ VEREB Mária — KŐFALVINÉ ÓNODI Márta (szerk.)

- 2010 *A kiskunfélegyházi Szent István Plébánia 125 éve (1885–2010)*. Kiskunfélegyháza: Szent István Plébánia.

KÁLLAINÉ VEREB Mária (szerk.)

- 2011 *A 250 éve felszentelt kiskunfélegyházi Sarlós Boldogasszony plébániatemplom története (1743–2011)*. Kiskunfélegyháza: Sarlós Boldogasszony Plébánia.

KAPUS Béláné (szerk.)

- 2017 *Kiskunfélegyháza díszpolgárai*. Kiskunfélegyháza: Móra Ferenc Közművelődési Egyesület.

KŐFALVINÉ ÓNODI Márta

- 2001 *A Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló Kiskunfélegyházi Constantinum Római Katolikus Leánynevelő-intézet története 1908–1948*. Kiskunfélegyháza: Constantinum Intézmény.
- 2009 A lányoktatás kezdetei Kiskunfélegyházán. In GYENESEI József (szerk.): *Bács-Kiskun megye múltjából 23*. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 163–184.
- 2010 Fazekas Mária Blandina, egy iskolateremtő iskolanővér. In GYENESEI József (szerk.): *Bács-Kiskun megye múltjából 24*. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 31–72.

MAYER László

- 2018 Mártír országgyűlési képviselőnk: dr. Horváth Zoltán (1880–1945). *Múltbanéző* (Az MNL Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárának elektronikus folyóirata) 12. (2.) https://mnl.gov.hu/mnl/bkml/multbanezo_12_2_1 (Hozzáférés: 2025. január 9.)

MÉSZÁROS Márta

- 2010 A Kiskunfélegyházi Egyesült Protestáns Egyház története 1884–2010. *Studia Caroliensia* 11/3–4, 1–89, 385–474.

TIMON Ákos

- 1889 *A városi kegyuraság Magyarországon*. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság.

TOLDY Jenő

- 1933 A Constantinum jogviszonyának rendezése. *A Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló kiskunfélegyházi Constantinum róm. kath. Leánynevelő intézet XXV. értesítője az 1932/1933. tanévre*. Kiskunfélegyháza: Constantinum.

URBÁN Miklósné

2005 *Nevezetes épületek, szobrok, emléktáblák, emlékművek, egyéb építmények Kiskunfélegyházán.* Kiskunfélegyháza: Petőfi Sándor Városi Könyvtár.

VIRÁG Tibor

1990 *A kiskunfélegyházi zsidóság története.* (kézirat).

VÖLGYESI Levente

2010 Városi kegyúri jogok az újkori Magyarországon. *Iustum Alquum Salutare* 6/1, 125–129.

SAJTÓ

Félegyházi Hírlap Egyesült Félegyházi Híradó, 1911.

Félegyházi Hírlap Félegyházi Híradó, 1932, 1936.

Félegyházi Közlöny, 1911, 1923, 1930, 1936.

Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja, 1911.

„For 80 years our faithful have been tainted by party politics,
and education for parish life has been very slow.”

— From the history of the united Roman Catholic parish in Kiskunfélegyháza,
1933 and 1948

In the area of Kiskunfélegyháza, a rural town in the lowlands, there were several Roman Catholic parishes from the 19th century. In 1933, the first parish was established in the spirit of Catholic autonomy, but it was not established alongside individual parishes, but — unusually — at the city level, a common parish was created. The main reasons for this were the common supervision of Catholic schools and the habit of collecting church taxes in a uniform way. However, the initial, relatively smooth cooperation was soon replaced by various tensions. The parish elections were interfered with by party political interests and personal differences between parish priests became more pronounced. According to the diocesan superiors, the Bishop of Vác, the electoral struggles of the parish of Kiskunfélegyháza and the feuds within the common parish were unprecedented in almost the whole country. As the municipal management of urban Catholic affairs was becoming increasingly problematic, and the political turnaround — e.g. the nationalisation of schools — made the existence of the common parish obsolete, independent parishes were organised alongside the individual parishes in 1948. This paper briefly discusses the history of Catholicism in Kiskunfélegyháza, and examines in detail the path leading to the establishment of the unified parish, the increasing difficulties of its operation, and the circumstances of its dissolution in 1948.

